МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ГРИ НА ІНТЕГРОВАНОМУ КУРСІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0133-з
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньої програми «Початкова освіта»
О. В. Вебер

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к.пед.н., доцент_____
С. В. Сиваш

Рецензент: професор кафедри дошкільної та початкової освіти, д. пед. н., професор _____
Л. О. Сущенко

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Вебер Олександрі Вікторівні

1. Тема роботи: «Формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ»
керівник роботи Сиваш Сніжана Володимирівна, к.пед.н, доцент, затверджена наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 р. № 1446-с

2. Строк подання студентом роботи: 23 листопада 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): дослідити стан проблеми розвитку творчих здібностей у психолого-педагогічній літературі; проаналізувати потенціал розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами гри; здійснити аналіз та надати характеристику інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у контексті розвитку творчих здібностей учнів початкової школи; визначити методичні аспекти формування та діагностики творчих здібностей молодших школярів; розробити методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів засобом гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

5. Перелік графічного матеріалу: 2 таблиці дослідження: «Компоненти і показники творчості учнів початкових класів», «Порівняльна характеристика типових освітніх програм з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»», 2 рисунка із результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Сиваш С. В.	13.10.23 р.	13.10.23 р.
Розділ 1	Сиваш С. В.	15.02.24 р.	15.02.24 р.
Розділ 2	Сиваш С. В.	14.09.24 р.	14.09.24 р.
Висновки	Сиваш С. В.	18.11.24 р.	18.11.24 р.

7. Дата видачі завдання: 03.02.24 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-лютий	виконано
2	Написання вступу	квітень	виконано
3	Написання першого розділу	травень-червень	виконано
4	Написання другого розділу	серпень-вересень	виконано
5	Написання висновків	жовтень	виконано
6	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
7	Захист	грудень	

Студент _____ Вебер В. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Сиваш С. В..
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Зубцова Ю. Є.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 66 с., 2 таблиці, 2 рисунка, 62 джерела, 2 додатка.

Мета дослідження полягає у розробленні методичних рекомендації щодо формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Предмет дослідження – гра як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів на інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

Методи дослідження: теоретичні (вивчення літературних джерел, нормативно-правових документів); емпіричні (порівняння); загальні методи наукового пізнання (логічний та історичний методи, аналіз, синтез, індукція, дедукція).

Теоретичне значення дослідження полягає у науковому обґрунтуванні та узагальненні теоретичних основ розвитку творчих здібностей молодших школярів, методичних аспектів формування та діагностики творчих здібностей молодших школярів; науковому аналізі інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у контексті розвитку творчих здібностей учнів початкової школи.

Практичне значення дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій щодо формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

Галузь використання: заклади освіти.

ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ, МОЛОДШІ ШКОЛЯРІ, ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС, ПОЧАТКОВА ОСВІТА, ФОРМУВАННЯ, НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА, ГРА, ІНТЕГРОВАНИЙ КУРС «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

.

SUMMARY

Weber O.V. Formation of creative abilities of primary school students by means of games in the integrated course “I explore the world”

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (62 items, 4 of foreign origin), and 2 addenda on 16 pages.

The study revealed the problem of forming the creative abilities of primary school students through the use of games in the integrated course “I explore the world”.

The research purpose: to develop and experimentally verify a complex of games as a means of forming the creative abilities of elementary school students classes while studying the integrated course “I explore the world”.

The research tasks:

1) to investigate the state of the problem of the development of creative abilities in psychological and pedagogical literature;

2) to analyze the development of creative abilities of younger schoolchildren through the means of play;

3) to analyze and provide a characteristic of the integrated course “I explore the world” in the context of the development of creative abilities of primary school students;

4) to determine the methodological aspects of the formation and diagnosis of creative abilities of younger schoolchildren;

5) to develop methodological recommendations for the development of creative abilities of younger schoolchildren through the means of play in the integrated course “I explore the world”.

The research object of the qualifying work is formation of creative abilities of primary school students schools.

The research subject: using a set of games as a tool formation of creative abilities of elementary school students in the integrated courses “I explore the world”.

In Part 1 “Theoretical aspects of the formation of creative abilities of primary school students through games”, the state of the problem of the development of creative abilities in psychological and pedagogical literature is investigated; the possibilities of developing the creative abilities of younger schoolchildren through games are analyzed; the integrated course “I explore the world” is analyzed and a description is provided in the context of the development of creative abilities of primary school students.

In Part 2 “Methodological aspects of the formation of creative abilities of younger schoolchildren through the means of play in the integrated course “I explore the world”, methodological aspects of the formation and diagnosis of creative abilities of younger schoolchildren are identified; methodological recommendations for the development of creative abilities of younger schoolchildren through the means of play in the integrated course “I explore the world” are developed.

The obtained results can be used by primary school teachers, educators of groups of out-of-school age and in the process of training future primary school teachers to work on the formation of creative abilities of primary schoolchildren.

Keywords: creative abilities, primary schoolchildren, educational process, primary education, formation, new ukrainian school.

ЗМІСТ

Вступ……... 8
Розділ 1. Теоретичні аспекти формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами гри……. 11
1.1. Дослідження проблеми формування творчих здібностей у психолого-педагогічній літературі……...…… 11
1.2. Особливості розвитку творчих здібностей учнів початкової школи в процесі застосування ігор …… 25
1.3. Характеристика інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у контексті розвитку творчих здібностей учнів початкової школи …… 44
Розділ 2. Методичні аспекти формування творчих здібностей молодших школярів засобами гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ»...…….. 52
2.1. Методичні аспекти формування та діагностики творчих здібностей молодших школярів..... 52
2.2. Методичні рекомендації щодо формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ»……..... 66
Висновки……..... 72
Список використаних джерел……... 74
Додатки……. 79

ВСТУП

У сучасних умовах значних змін у соціальній, економічній та політичній ситуації України виникає необхідність радикальної трансформації системи освіти та виховання. Основною метою цієї перебудови є розвиток конкурентоспроможної, творчої особистості, здатної до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення. Освітній процес у школі повинен створювати умови для повного розкриття природних здібностей учнів, сприяти їхній здатності до самовираження, свободи, відповідальності та творчого мислення.

Реформування системи освіти України ставить перед Новою українською школою оновлені завдання, які зумовлюють формуванню креативної особистості, здатної критично мислити, обирати активну позицію та співпрацювати. У Державному стандарті початкової освіти підкреслюється, що розвиток творчих здібностей учнів молодших класів здійснюється у процесі вивчення всіх навчальних дисциплін. Закон України про освіту наголошує на тому, що творчість є необхідною складовою освітнього процесу, яка дозволяє оволодіти ключовими компетентностями, важливими для успішної життєдіяльності сучасної людини.

Проблема творчого розвитку та формування творчих умінь є однією з головних у системі початкової освіти, оскільки молодший шкільний вік є сензитивним для розвитку творчості. У зв’язку з цим особливо важливим є пошук ефективних методів реалізації завдань, спрямованих на оновлення змісту, форм і методів навчання, що фокусується на розвитку та формуванні творчих умінь у молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що проблеми творчості у вітчизняній педагогіці та психології розглядають такі науковці, як: В. Андрєєв, Г. Балл, Д. Богоявленська, М. Лейтес, О. Лук, Я. Пономарьов, Г. Костюк, М. Холодна, О Кульчицька та інші. Сучасна освіта надає все більше уваги і

значимості саме проблемі розвитку творчих здібностей і використанню творчої діяльності.

Класики педагогіки, зокрема: П. Блонський, О. Духнович, Я. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський і К. Ушинський, також досліджували питання розвитку творчих здібностей учнів. Зарубіжні вчені – Дж. Гілфорд, О. Матюшкін, С. Рубінштейн та Е. Торранс, аналізують природу виникнення і розвитку творчих здібностей, їхні складові, критерії, показники та методи формування.

Важливу роль у розвитку творчих здібностей молодших школярів відіграють ігри. Їх використання сприяє не лише засвоєнню знань, але й активізації навчального процесу, а також розвитку особистісних якостей.

Дослідженню різних видів навчальних ігор як засобу розвитку творчих здібностей учнів початкових класів присвячені наукові праці: Н. Ветлугіна, Т. Казанової, Н. Карпинської, Т. Комарова, В. Котляр, А. Макаренка, В. Моляко, О. Савченко, В. Сухомлинського, К. Ушинського та В. Холоденка.

Застосування ігор на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» відкриває нові можливості для формування допитливості учнів, проведення пошукових досліджень, генерування нових ідей, а також самостійного або групового спостереження, формулювання гіпотез та підсумкових пропозицій на основі експериментів. Під час гри молодші школярі стикаються з вибором, що дозволяє їм проявляти індивідуальність, свободу в обиранні завдань і форм діяльності.

Таким чином, актуальність дослідження, його недостатня теоретична розробленість та потреба у подальшому вивченні зумовили вибір теми: «Формування творчих здібностей учнів початкової школи засобом гри в інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

Мета дослідження полягає у розробленні методичних рекомендації щодо формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

Для досягнення поставленої мети поставлено такі завдання дослідження:

1) дослідити стан проблеми розвитку творчих здібностей у психолого-педагогічній літературі;

2) проаналізувати розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами гри;

3) здійснити аналіз та надати характеристику інтегрованого курсу **«Я** досліджую світ» у контексті розвитку творчих здібностей учнів початкової школи;

4) визначити методичні аспекти формування та діагностики творчих здібностей молодших школярів;

5) розробити методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

Об’єкт дослідження – процес розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Предмет дослідження – гра як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів на інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

Методи дослідження: теоретичні (вивчення літературних джерел, нормативно-правових документів); емпіричні (порівняння); загальні методи наукового пізнання (логічний та історичний методи, аналіз, синтез, індукція, дедукція).

Теоретичне значення дослідження полягає у науковому обґрунтуванні та узагальненні теоретичних основ розвитку творчих здібностей молодших школярів, методичних аспектів формування та діагностики творчих здібностей молодших школярів; науковому аналізі інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у контексті розвитку творчих здібностей учнів початкової школи.

Практичне значення дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій щодо формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ».

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ГРИ

1.1. Дослідження проблеми формування творчих здібностей у психолого-педагогічній літературі

Сучасний освітній простір зазнав багато змін, адже життя стає різноманітнішим і складнішим, воно потребує швидкої адаптації до нових умов та до вирішення проблем. Найсприятливішим періодом для всебічного розвитку особистості є дошкільний та молодший шкільний вік.

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [16].

Початкова освіта – це перший етап повної загальної середньої освіти дітей, це старт розвитку дитини. В школі використовують нестандартні підходи у викладанні, що дають змогу розкрити творчий потенціал учнів.

Вчитель початкової ланки має важливе значення у розвитку дітей, адже саме він спостерігає за учнями, аналізує їх роботу, підтримує при невдачах, допомагає, створює умови для розквіту обдарованості учнів. Педагог – це людина, яка розвинена різносторонньо та завжди працює над собою, адже він є математиком, філологом, біологом, художником, психологом, повинен бути наставником та прикладом для дітей.

Головною проблемою, що виникає під час розкриття творчих здібностей – це правильно організована робота, яка буде стимулювати молодших школярів діяти. Завдання вчителя під час освітнього процесу полягає

у тому, щоб пробудити в учнів інтерес до знань, розвивати вміння та навички, виконувати завдання та знаходити вихід з ситуацій різної складності. Недарма під час уроків дітям пропонують різноманітні творчі завдання, наприклад, створити плакат, інсценізувати казку, написати вірш або твір, створити виріб з підручних матеріалів, продовжити розповідь. Результатом роботи вчителя є проявлення учнями набутих вмінь, навичок та знань в повсякденному житті.

Формування творчих здібностей дитини можна назвати однією з основних проблем у психолого-педагогічній літературі. Вона досить давно стоїть в центрі уваги, досліджується та аналізується, адже має велике значення у формуванні всебічно розвиненої особистості та розвитку суспільства.

У психолого-педагогічних джерелах існує багато підходів до розкриття сутності поняття «творчість», але й досі не сформувалася єдина точка зору щодо суті даного поняття та визначення його особливостей.

Відомий англійський педагог та філософ Дж. Локк у своїй праці «Про управління розумом» доторкається до проблем розвитку особистості та визнає наявність різних природних здібностей у людей. Він пише про те, що ми народжуємося на світ зі здібностями і силами, що дозволяють робити майже все, – в усякому разі, ці здібності такі, що здатні повести нас далі, ніж можна собі уявити, але тільки тренування цих сил може надати уміння і мистецтво в будь-чому і вести нас до досконалості [31].

У тлумачному словнику сучасної української мови надається таке визначення поняття: «Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення» [52].

На думку М. Амосова «творчість – це створення нових моделей та втілення їх через ФА (функціональну активність) у матеріальні речі або ж у матеріальні моделі – книги, малюнки і т.д» [32].

Відомий науковець В. Барко, досліджуючи природу формування творчих здібностей, визначає їх як «природну функцію мозку, яка проявляється і реалізується в діяльності за умови наявності специфічних здібностей для тієї чи

іншої конкретної діяльності» [4].

З огляду на цей аналіз наукових підходів до розвитку творчих здібностей особистості, можна зробити висновок, що проблема є багатогранною. Науковці не дійшли єдиної думки щодо точного визначення сутності творчості. Вона розглядається як сфера особистості, її творчі здібності, природа їх виникнення та особливості прояву, а також діяльність і її результати.

Крім того, слід зазначити, що серед основних чинників розвитку творчих здібностей науковці І. Лернер та М. Скаткін найчастіше виділяють такі риси особистості, як: характер, сила волі, завзятість, винахідливість, наполегливість, пристрасть, здатність до вирішення проблем і бачення альтернативних рішень. Тобто здатність дитини до творчості є комплексом індивідуальних особистісних якостей, а не однією вузько спрямованою рисою, відсутність якої позбавляє людину (дитину) здатності до творчого мислення та підходу до вирішення проблемних ситуацій. Насправді, здатність до творчості є інтегрованою якістю особистості, що включає різні індивідуальні характеристики [44].

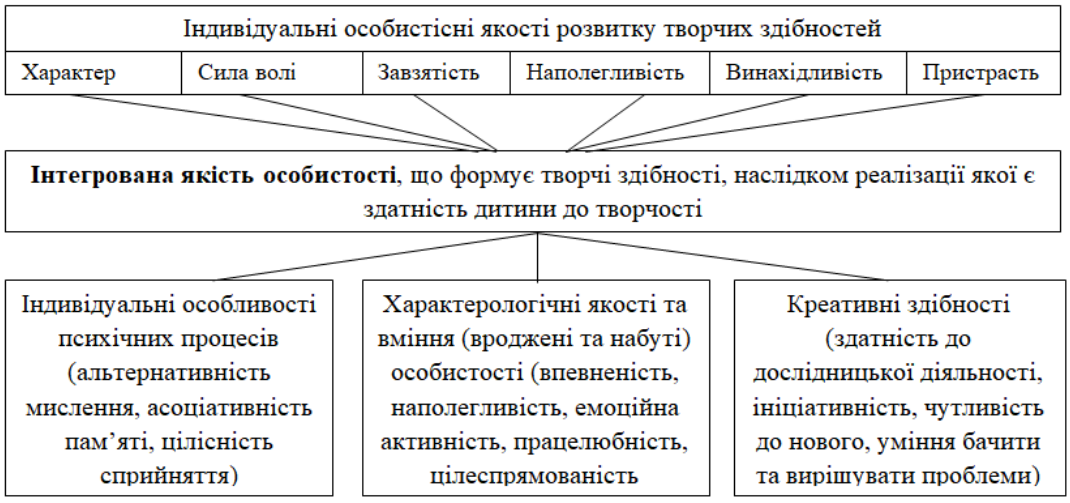

Рисунок 1.1. Модель формування інтегрованої якості розвитку творчих здібностей особистості

Вищезазначені факти свідчать, що розвиток творчих здібностей дитини є самостійною та динамічною системою, що складається з окремих особистісних

якостей. У їх поєднанні формується інтегрована характеристика, яка проявляється в творчій діяльності та забезпечує розвиток взаємодії особистості з навколишнім середовищем у процесі проблемно-пошукової діяльності. Така система передбачає наявність креативного компонента, який є основою для розвитку додаткових пошукових мотивів, що сприяють успіху в творчій діяльності. Саме тому творчу особистість часто називають креативною.

Дослідниця О. Туриніна вважає, що «творчість вимагає розумової активності, інтелектуальних здібностей, вольових зусиль, емоційних рис і постійної дисципліни» [54].

Значну увагу формуванню творчої особистості приділяв і відомий український педагог В. Сухомлинський. Педагог прагнув, щоб початкова школа стала «школою мислення, фундаментом творчих розумових сил учнів» [48].

Він зазначав, що навчання не має зводитися тільки до нагромадження знаннями, до тренування пам’яті, зубріння, яке завдає шкоду здоров’ю і розумовому розвитку дитини. В учнів має бути багате інтелектуальне життя, яке включає творчу діяльність.

Вітчизняні науковці вважають, що до властивостей творчої особистості відносяться такі: швидкість та сміливість думок, здатність до ризику, імпульсивність, проблемне бачення, здатність до дискусій, розвинена фантазія, уява, дивергентне та гнучке мислення. До факторів, котрі впливають на розвиток творчих здібностей молодших школярів, можемо віднести внутрішню та зовнішню мотивацію, а також самоефективність. Крім цього, на розвиток творчості також впливають чинники навколишнього середовища, такі як освітні можливості, культурні цінності та соціальні очікування.

Відомий педагог В. Сухомлинський зробив вагомий внесок у теоретичне обґрунтування поняття «учнівська творчість». На його думку, творчість є найвищим духовним багатством людини, а також джерелом любові до праці. Деякі дослідники вважають творчу працю школяра складником людської діяльності, яка стоїть поруч з ігровою, навчально-пізнавальною, художньо-естетичною і спортивною діяльністю (А. Нісімчук, О. Падалка, І. Смолюк,

О. Шпак) [48].

Проблема розвитку творчих здібностей відображена в багатьох науках – філософії, психології, педагогіці, нейрофізіології, соціології та ін.

Філософія встановлює проблему істинності знань, методологічну основу творчості, визначає її різні види.

Нейрофізіологія розглядає феномен творчості з рефлексологічної точки зору.

Соціологія вивчає вплив навколишнього середовища на розвиток творчості у особистості.

Психологія розглядає процес творчості, суть її діяльності, методи вивчення та дослідження розвитку творчості.

Педагогіка вивчає різноманітні методи та умови формування творчих здібностей у молодших школярів.

Отже, поняття «творчість» є категорією цілого ряду наук: філософії, психології, педагогіки та ін. Психолого-педагогічний аналіз сучасного стану проблеми розвитку творчих здібностей учнів підводить до висновку, що творчість – процес діяльності, характерний створенням чогось нового. Лише завдяки творчій діяльності людей можливий розвиток науки, техніки, мистецтва, освіти. Саме завдяки творчості можливий будь-який прогрес.

На нашу думку, вивчення проблеми розвитку творчих здібностей у дітей має надзвичайно важливе значення, адже це неодмінно підвищить здатність дитини адаптуватися до певних змін, а також сприяє особистісному і професійному росту, соціально-економічному розвитку.

Слід зазначити, що для досягнення педагогічної мети важливе не просто створення учнем чогось нового, а сам процес творчості. Адже саме під час нього здійснюється розвиток дитини. Там, де є процес, обов’язково буде й результат, а творча дитина неодмінно його досягне.

Дослідник С. Рябцев відзначає, що виконання творчих завдань, запропонованих на уроці, уже є творчим процесом. Перевага творчих робіт над іншими обґрунтована тим, що творча праця допомагає виходити за межі нудних

завдань, формує самостійність, ініціативу та, звичайно, творчість. Проте, по-справжньому творчо працювати дитина зможе тільки за умови, якщо сам процес діяльності приносить їй радість та задоволення [44].

Отже, на нашу думку, творчість є розумовою та практичною діяльністю, результатами якої є поява неповторних, оригінальних ідей, які не є стереотипними. А творчі здібності можна розглядати як основу творчої самореалізації особистості у різних видах життєдіяльності.

Ми дійшли висновку, що сучасний освітній процес повинен виконувати не лише навчальну функцію, а ще й має сприяти розвитку творчих здібностей школярів. Адже, це дозволить дітям виходити за рамки звичайного мислення і навчатися ефективніше.

Творчість проявляється не лише в чомусь новому, а й вже створеному, але переробленому на свій лад. В. Сухомлинський вважав, що творчістю є діяльність, в яку людина вкладає немовби частинку своєї душі, і чим більше вона вкладає, тим багатшою стає її душа. Процес творчості характерний тим, що творець самою працею своєю і її наслідками справляє величезний вплив на тих, хто поряд з ним [49].

Аналізуючи думку педагога, ми можемо стверджувати, що людям потрібно вкладати душу в свою роботу, адже лише тоді ми отримаємо позитивний результат, оскільки, навіть зі сторони ми можемо побачити, де людина працювала з душею, а де ні. Добре та якісно виконана робота притягує, зацікавлює інших людей та може надихати їх. Коли ми знаходимо однодумців, то вчимося один в одного чомусь новому, розвиваємо свої навички, а інколи вчимося на помилках як своїх, так й інших.

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренко визначає дитячу творчість як сферу діяльності дитини, яка сприяє її інтелектуальному й емоціональному розвиткові. В процесі творчості дитина виявляє своє ставлення до навколишнього середовища, розвиває і вдосконалює навички до роботи з різними інструментами й матеріалами [14, с. 93].

Аналіз наукових праць та публікацій у періодичних виданнях дозволяє

зробити висновок, що творчість є надзвичайно складним і специфічним процесом, який вимагає наполегливої роботи та постійного навчання. Для досягнення успіху необхідно вивчати закономірності творчого процесу, на основі яких можна розробити ефективні методики та практичні прийоми.

Результати дослідження літературних джерел свідчать про значну зацікавленість багатьох науковців у визначенні поняття «творчі здібності». Згідно з Б. Тепловим, творчі здібності — це індивідуально-психологічні особливості людини, які відрізняють її за певними характеристиками, не зводяться до вже набутих знань і навичок, але сприяють їх швидкому й легкому освоєнню [30].

Творчі здібності – це індивідуально-особистісні якості людини, які визначають успішність виконання нею творчої діяльності різного роду [18].

Людина використовує свої творчі здібності для подолання різноманітних перешкод, що виникають на її шляху, але людина використовує не тільки свої здібності, а й увагу, уяву, фантазію, критичне мислення, логіку, навіть почуття нам допомагають при створенні чого-небудь. Ми можемо мати творчі здібності до малювання, але без фантазії та уяви ми не зможемо зобразити якусь картину на полотні, або ми маємо здібності в хореографії та хочемо станцювати щось, але для того щоб інші зрозуміли зміст танцю, його потрібно танцювати не просто вивчивши рухи, а передавати глядачам емоції, почуття, переживання через танець.

Відомий вітчизняний психолог О. Леонтьєв визначає творчі здібності як «стійкі індивідуальні властивості людини, які можуть виявлятися в освітній, практичній чи іншій формах діяльності, слугуючи необхідною умовою позитивного творчого розвитку» [19].

Зарубіжний вчений Е. Фром характеризував творчі здібності як здатність дивуватися, знаходити оптимальні рішення у нестандартних ситуаціях, орієнтацію на актуальні обставини та вміння глибоко осмислювати власний досвід.

Творчі здібності розглядаються як поєднання рис і властивостей, що

визначають здатність людини відповідати вимогам творчого процесу, впливаючи на його ефективність. Це особистісні якості, які проявляються через мотиваційний, інтелектуальний, організаційний і комунікативний аспекти творчої діяльності, визначаючи перспективи і ступінь досягнень [31].

У психології виділяють кілька підходів до формування творчих здібностей. В. Шадриков розглядає їх як властивості функціональних систем особистості, що забезпечують індивідуальні психічні функції, мають певну міру виразності та впливають на успішність і унікальність діяльності [19].

На думку Д. Богоявленської, творчі здібності — це активність, не обумовлена безпосередніми ситуаційними стимулами, що виражається у прагненні вийти за межі поставлених завдань [31].

Психолог Г. Бурменська вважає, що задатки дитини є основою для формування творчих здібностей, оскільки вони надаються ще до початку їхнього розвитку [6].

Дослідник П. Гуревич вважає, що творчі здібності включають у себе «здатність творчо уявляти, слухати і мислити нестандартно» [7].

Відомий український психолог В. Моляко підкреслює, що характерною рисою творчої особистості є здатність заглиблюватися в суть ідей і реалізовувати їх, долаючи всі труднощі, аж до отримання практичного результату [34].

Саме це мав на увазі Т. Едісон, стверджуючи, що винахідливість – це 10% натхнення і 90% наполегливої праці.

Науковець В. Рагозіна визначає творчі здібності як «синтез властивостей і рис характеру, які визначають відповідність людини вимогам певного виду навчально-творчої діяльності та рівень її результативності» [41].

Більшість дослідників сходяться на думці, що творчі здібності самі по собі не гарантують творчих досягнень. Для цього потрібно постійно мотивувати учнів до творчості, розвивати їхні пізнавальні можливості та заохочувати до вирішення цікавих і складних завдань.

Процес пізнання і розвитку, а отже, формування творчих здібностей,

неможливий без оволодіння відповідними вміннями. Тому подальший аналіз зосередимо на вивченні видів творчих умінь.

Учений М. Пригодін визначає творчі вміння як здатність ефективно виконувати завдання, застосовуючи нестандартні способи розв'язання [39].

Дослідник О. Бондаренко у своїх дослідженнях трактує творчі вміння як діяльність, що створює нове, унікальне та оригінальне [12].

На нашу думку, творчі вміння молодших школярів можна охарактеризувати наступним чином:

– здатність виявляти нові проблеми у звичних ситуаціях;

– вміння мислити альтернативно;

– здатність аналізувати та синтезувати інформацію;

– уміння створювати образи;

– здатність шукати нове за допомогою наукових методів і розуміти діалектичні протиріччя.

Такі науковці, як: В. Сухомлинський і К. Платонов зазначали, що розвиток усіх складових творчих здібностей одразу є неможливим. Одним із завдань початкової школи є створення умов для розкриття та розвитку творчих здібностей учнів [48].

Педагог М. Лазарєв розглядає творчі здібності як індивідуальні риси особистості, які визначають успішність творчої діяльності. Він пропонує структурну модель творчих здібностей педагога, яка відображає основні аспекти педагогічної діяльності: комунікативну, конструктивну, пізнавальну, дослідницьку, а також спрямовану на самомотивацію і саморганізацію. У моделі враховуються два компоненти творчого процесу: інтелектуально-логічний та емоційно-евристичний [30].

Крім того, М. Лазарєв запропонував «портативну модель» формування творчих здібностей особистості, яка включає:

1. Мотиваційну та енергетичну активність.
2. Творчі комунікативні здібності.
3. Дослідницькі здібності.

4. Дидактичні здібності.

5. Рефлексивні здібності [30, с. 21].

Рівень розвитку творчих здібностей людини, зокрема учня початкової школи, залежить від ступеня розвитку компонентів творчості, природних задатків, набутих знань, різноманітних умінь та особистісних навичок. Виділяють такі рівні якісного розвитку творчих здібностей:

1. Обдарованість – це поєднання різнобічних здібностей, які дозволяють людині успішно виконувати діяльність і вирізняють її серед інших.

2. Талант – це вищий рівень творчості, що є сукупністю видатних і багатогранних здібностей, завдяки яким людина може розкривати свій потенціал у різних сферах діяльності.

3. Геніальність – це найвищий ступінь таланту, який дозволяє створювати принципово нове у різних галузях [21, с. 152].

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренко визначає дитячу творчість як сферу діяльності дитини, яка сприяє її інтелектуальному й емоціональному розвиткові. В процесі творчості дитина виявляє своє ставлення до навколишнього середовища, розвиває і вдосконалює навички до роботи з різними інструментами й матеріалами [14].

Спостереження за творчими здобутками відомих людей, можуть мотивувати дітей до творчого розвитку, саме тому на уроках ми вивчаємо творчість різних письменників, музикантів, художників, але творчість це не лише мистецтво. Виділяють два види дитячої творчості:

– технічна – сприяє виникненню, закріпленню й розвиткові інтересу дітей до техніки, розвиткові раціоналізаторських і винахідницьких нахилів і здібностей. Найчастіше вона виявляється в конструюванні моделей різних машин, радіоелектронних приладів, навчального обладнання й устаткування.

– художня – включає малювання, ліплення, вишивання, виготовлення аплікацій, навчання музики, складання віршів, оповідань тощо [5].

Один із вітчизняних педагогів Ш. Амонашвілі у своїй діяльності приділяє особливу увагу гуманному розвитку дітей та вихованню творчістю, він вважав,

що дитину потрібно сприймати такою, яка вона є. Педагог написав багато притч, які викликають певний інтерес, адже в них прихований дуже повчальний зміст, вони змушують замислитись. В одній зі своїх педагогічних притч «Єдина краса», він розмірковував над тим, що може створити людина, якщо вже все створено, але останні слова дають нам відповідь на запитання: «Храм є ти, зроби себе чудовим та благородним. Пісня є душа твоя, витончуй її. Скульптура є твоя воля, твори свою волю. І отримає планета Земля і весь Всесвіт Красу, яку не пізнав ще ніхто» [2].

Зарубіжний психолог Л. Виготський вважає, що кожен винахідник, навіть геній, є завжди рослиною свого часу та свого середовища. Його творчість виходить із тих потреб, які створені до нього, і спирається на ті можливості, які знову ж таки існують поза ним. Ось чому ми помічаємо строгу послідовність у історичному розвитку техніки та науки. Ніякий винахід та наукове відкриття не з'являється раніше, ніж створюються матеріальні та психологічні умови, необхідні для його виникнення. Творчість є історично наступний процес, де будь-яка послідовна форма визначена попередніми [24].

Під час дитячої творчості розкривається індивідуальна самостійність кожної дитини. Часто буває так, що дорослі нав'язують свої думки та втілюють свої мрії в життя дитини, але це є проявом неповаги до почуттів та вподобань особистості. Тож, важливо, щоб батьки та вчителі давали можливість дітям спробувати себе у різних видах діяльності та самостійно обирати ту діяльність, яка їм до душі, а втручання у творчий пошук зі сторони дорослих має бути ледь помітним.

Розвиток творчого потенціалу є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому на всіх щаблях школи слід звертати особливу увагу на формування в учнів різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань [27].

Під час навчального процесу важливе місце посідає створення

нестандартних уроків, які включають в себе пошукову діяльність, дослідницьку роботу, вирішення проблемних ситуацій, участь в дискусіях, вони дають можливість застосовувати на практиці знання творчо та нестандартно.

Учнів необхідно максимально зацікавити, одним з методів є створення творчих проєктів в парах або групах, під час такої роботи діти вчаться працювати в команді, керувати своїми емоціями, вчаться висловлювати свої думки та враховувати думки інших, проявляти творчий підхід до справи, поглиблюють та застосовують набутті знання й вміння, аналізують та відбирають необхідну інформацію. Навчання передбачає не тільки засвоєння інформації, але й прояв інтелектуальної ініціативи та створення чогось нового.

У навчальній діяльності учнів виділяють стандартну та творчу діяльність, саме творча діяльність сприяє розвитку креативних якостей особистості Завдання, які діти виконують на уроках, потребують не просто рішення, а творчого та креативного підходу, саме тому творчою називають креативну особистість. Креативність – це висловлення власних творчих ідей, втілення їх у життя, експериментальна перевірка можливості їх втілення [25].

Креативність як окреме поняття з’явилося лише в 50-х рр. ХХ ст. завдяки американському психологу Дж. Гілфорду, він зосередив на цьому свою увагу, через нечіткість у визначенні цього поняття. Вчений виділив шість основних параметрів креативності:

– здатність до виявлення та постановки проблем;
– здатність генерувати багато ідей;
– гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї;
– оригінальність – здатність нестандартно реагувати на подразники;
– здатність удосконалити об’єкт, додаючи деталі;
– здатність розв’язувати проблеми, тобто здатність до аналізу та синтезу [63].

Термін «креативна особистість» часто використовується як синонім «творчої особистості». Найточніше визначення креативної особистості запропонувала Л. Чорна, яка описує її як людину, що має внутрішні

передумови (особистісні якості, нейрофізіологічні задатки), які сприяють творчій активності, тобто діяльності, що не стимулюється зовнішніми чинниками, а проявляється у пошуковій та перетворювальній роботі Проте творча активність не завжди є ефективною. Лише тоді, коли вона приводить до створення чогось нового, її можна назвати творчою діяльністю [47].

Відомі американські психологи Дж. Гілфорд, Є. Торренс та інші зарубіжні психологи часто «творчість» пов'язують з терміном «креативність». Креативність визначають як здатність генерувати нові ідеї та нестандартно підходити до вирішення проблем. В освіті з кожним роком інтерес до сприяння креативності учнів тільки зростає. Адже креативність є надзвичайно важливою навичкою для успіху в різноманітних напрямках.

Креативність правильніше визначати не стільки як певну творчу здібність або їх сукупність, скільки як здатність до творчості. Слід зазначити, що важливим показником креативності є оригінальність. Її ступінь може свідчити про нешаблонність та несхожість мислення [62].

Найбільш поширеним засобом і методом розвитку здібностей є гра. Вона не лише мотивує школярів та створює гуманну, оптимістичну і позитивну атмосферу, але також включає в себе елементи здорового суперництва, ефективного лідерства, креативної непередбачуваності та активного ентузіазму.

Ігрова діяльність за своєю суттю є проявом творчості, завдяки чому під час її застосування розвиваються різноманітні творчі здібності, а разом із ними й загальні. На уроках різноманітні види ігор можуть виконувати різні функції, серед яких головною є мотиваційна [58].

Завдання пізнавального характеру мають бути організовані у систему, що сприяє розвитку широкого спектра інтелектуальної і творчої діяльності учнів, забезпечуючи перехід від репродуктивних формально-логічних дій до справді творчих.

Повноцінний розвиток творчих здібностей школярів можливий лише за наявності певних компонентів творчості. Їх формування дозволяє досягти успіхів у розвитку творчого мислення та уяви.

Як стверджують: Ю. Бабаєва, О. Матюшкін, А. Савенков та В. Шадріков структура цих компонентів представлена у таблиці 1.1. [13].

Таблиця 1.1

Компоненти і показники творчості учнів початкових класів

№	Компонент творчості	Показники сформованості творчості учнів початкових класів
1	Оригінальність мислення	Здатність генерувати оригінальні, нові та несподівані ідеї, що проявляється у мисленні та поведінці дитини, а також відображається в тематиці й характері її малюнків і творчих робіт.
2	Гнучкість мислення	Здатність швидко, впевнено й легко знаходити креативні рішення, пропонувати альтернативні шляхи розв'язання проблеми та оперативно змінювати підхід до вирішення конкретного завдання.
3	Продуктивність мислення	Здатність генерувати велику кількість цікавих ідей, що оцінюється за кількістю різноманітних підходів до розв'язання творчих завдань і створення продуктів людської діяльності.
4	Розробленість ідей	Здатність творчо й детально опрацьовувати наявні ідеї, здібність яскраво проявляється у деталізації та якості виконаної творчої роботи.

Ми переконані, що діти – це винахідники, які до вже відомого можуть додати свого та зробити щось унікальне та неповторне. Під час будь-якої діяльності важливо мати терпіння, адже не завжди у нас все виходить з першого разу.

Аналізуючи думки різних дослідників, педагогів та психологів, можемо підсумувати, що кожна людина індивідуальна, тому що в кожного своє бачення оточуючого світу. Доведено, що розвиток творчої особистості залежить від середовища, що її оточує, від уміння адаптуватись до умов. Творча особистість повинна мати здатність йти на ризики, бути наполегливою, готовою долати перешкоди, вона готова відстоювати свою думку, розвивати себе та

вдосконалювати свої вміння, бути сміливою, проявляти свою оригінальність та втілювати свої ідеї в життя. Творча особистість має асоціативне мислення, розвинуту інтуїцію, саме це найчастіше допомагає нам у вирішені деяких завдань. Слід зазначити, що важливо підтримувати дітей, давати можливість спробувати себе у різних видах діяльності, навчити працювати творчо, сприяти різносторонньому розвитку дітей.

Таким чином, наш теоретико-методологічний аналіз підходів до дослідження творчих здібностей показав, що ця проблема залишається актуальною через відсутність єдиного визначення поняття «творчі здібності» в зарубіжній та вітчизняній психологічній літературі. Творчі здібності є комплексним багатовимірним ієрархічним поєднанням характеристик мислення, яке включає психічні новоутворення різних рівнів складності. Це здатність встановлювати логічні закономірності, використовувати логічно-понятійне мислення, створювати складні аналогії, демонструвати креативність та конструктивність. Творчі здібності пов’язані з особливостями мислення і розглядаються як здатність генерувати нові, оригінальні ідеї, що не є стереотипними.

1.2. Особливості розвитку творчих здібностей учнів початкової школи в процесі застосування ігор

Важливим етапом у Новій українській школі є всебічний розвиток дитини та створення творчого середовища, яке сприяє активному розвитку учнів. Творчі та креативні завдання привертають увагу дітей та підвищують інтерес до навчання.

Розвиток творчих здібностей варто починати з самого дитинства, враховуючи уже наявні нахили і вподобання дитини. Адже в цей період діти є допитливими, відкриті всьому новому та позитивно ставляться до дорослих, які в їх очах виступають прикладом для наслідування.

У дитячому віці здібності до творчості є більшими, ніж у дорослому, адже на дітей ще не впливають різноманітні стереотипи. Тому вчасна організація творчої діяльності та сприяння творчій самореалізації дітей є основною задачею освітньо-виховного процесу.

Коли дитина вступає до школи, усі процеси її свідомості перебудовуються під впливом навчання і вона набуває якостей, які є характерними для дорослої людини, включаючись у нові для неї види діяльності та міжособистісні відносини.

У школі учні не тільки набувають нових знань і вмінь, а ще й соціальний статус, у них змінюються інтереси та цінності.

«Особистість, що розвивається, завжди порівнює себе з іншими людьми і завжди оцінюється ними. В процесі розвитку здібностей неодмінно виникають ряд групових і особистісно-соціальних феноменів (змагальність, агресивність, кооперування, ідентифікація, заздрість, самопожертва, відчуження, сублімація, конформна поведінка тощо), які не просто впливають на цей процес, а в деяких випадках визначають характер його розвитку» [1].

З погляду психології, вік молодших школярів є дуже сприятливим для розвитку творчості, адже у 6-11 років в учнів виникають певні зацікавленості, які є основою для розвитку творчості в подальшому. Творчі здібності найчастіше виявляються в діяльності, до якої у дитини є прихильність.

Уява розвивається у дітей на дуже ранніх стадіях розвитку. Перші ознаки розвитку уяви можна спостерігати у малюків наприкінці другого та на початку третього року життя.

У віці 6-7 років діти можуть зосереджуватись на нецікавих діях, але, зазвичай, в них переважає мимовільна увага. Довільна увага у молодших школярів є слабкою, це спричинено віковим і фізіологічним розвитком та є їх важливою особливістю. У цьому віці довільна увага вимагає близької мотивації. Відповідно мимовільна увага розвинута набагато краще. Вона набуває стійкості, коли навчання характеризується яскравістю, використанням наочного матеріалу і викликає у дітей певні емоції.

На нашу думку, удосконалювати розвиток уваги дитини потрібно ще під час підготовки до школи. Це потрібно робити для того, щоб вона, вступаючи до школи, вже мала стійку, довільну увагу, що допоможе їй не зіштовхнутися з труднощами у процесі навчання.

Пам’ять молодших школярів має велике значення у засвоєнні навчального матеріалу та оволодінні новими знаннями, уміннями, навичками. Зростає значення довільної й словесно-логічної пам’яті [33].

Проте, в цьому віці діти можуть неправильно використовувати свою пам’ять. Наприклад, коли учень намагається запам’ятати надто великий обсяг матеріалу, то в результаті не відбувається осмислення інформації, тобто дитина спирається на механічну пам’ять, а це, в свою чергу, може дуже погано позначитись на подальших етапах навчання. Саме тому вчителю необхідно пояснити дітям, що запам’ятовування значної кількості інформації варто починати тільки після її усвідомлення.

Спілкування є надзвичайно важливим фактором психічного і особистісного розвитку школяра. Спілкування з рівним за статусом партнером створює сприятливі умови для виявлення творчого потенціалу. Стосунки дитини з однолітками за своїми функціями, змістом, енергетикою істотно відрізняються від взаємин із дорослими. Наприклад, під час спілкування з однолітками дитина є емоційною, невимушеною та розкутою у своїх висловлюваннях [61].

Спілкування ж з дорослим не таке змістовне та глибинне. Проте, якщо дитина постійно включена до спілкування та взаємодії зі старшими, це збагачує її досвід.

Мислення учнів стає більш логічним і організованим, порівняно з дошкільним віком. Молодші школярі краще справляються з постановкою цілей, пошуку креативних способів виконання задач і контролю отриманих результатів.

Але не варто забувати, що всі учні є різними. Немає нездібних або ж бездарних дітей, оскільки у кожного є задатки та здібності до певного виду

діяльності, але вони різні у кожної людини. В. Сухомлинський зауважує: «У однієї дитини потік думок тече бурхливо, стрімко народжуючи все нові і нові образи, а в іншої – як широка, повноводна, могутня, таємнича в своїх глибинах, але повільна ріка» [49].

На наш погляд, дуже важливу роль під час формування та розвитку творчих здібностей молодших школярів грає творчий вчитель. Оскільки він є взірцем для дітей, які безумовно довіряють йому, поважають та багато у чому копіюють, аби стати схожими на улюбленого вчителя.

Взаємодія вчителя та учнів є підґрунтям для стимуляції розвитку творчих здібностей. Зауважимо, що є дуже важливим, адже, якщо дорослий підтримує дитину та створює творчу атмосферу, то це беззаперечно мотивує учня до активної розумової діяльності.

На початкових етапах навчання потрібно вимагати від дитини не тільки самостійне та правильне виконання завдань, а ще й розгорнуте словесне пояснення всіх здійснених нею операцій. Адже добре відомо, що коли людина пояснює щось комусь іншому, то вона і сама краще починає розуміти те, що пояснює.

Залучаючи дитину до творчої діяльності, вчитель відкриває перед нею горизонт людських можливостей. Він має бути порадником для дитини, не тиснувши на неї, мотивуючи до певної діяльності. Крім цього, він має розгледіти індивідуальність кожної дитини та її особливості, зважати на інтереси учня та підтримувати його у починаннях, аби вчасно розкрити в нього творчий потенціал та допомогти у розвитку. У взаємодії з дорослими, наприклад під час спілкування або у навчальній діяльності, здійснюється ефективний розвиток творчих здібностей дітей та їх пізнавальних вмінь [37].

Сучасні дослідження повідомляють, що творчі здібності можна не тільки розвивати, а ще й формувати. Формування всебічно розвиненої, сучасної особистості передбачає перебудову навчання та доцільне й раціональне використання різних методів та прийомів у роботі. Важливо, щоб вчитель мав змогу та необхідні навички, аби створювати творчий і креативний простір під

час навчального процесу.

Навчання має бути осмисленим та допомагати в активізації усієї пізнавальної діяльності молодших школярів. Знати та володіти сучасними технологіями навчання і виховання, вміти підбирати та комбінувати різноманітні методи та прийоми у роботі є значно важливим у професійній діяльності вчителя.

Для молодшого школяра шлях, який він вибрав самостійно для розв'язання тої чи іншої проблеми, має неабияку цінність. Дитина має здобути впевненість у собі та розуміти власну значущість, усвідомити, що вона може сама подолати труднощі та дати собі раду. Тому важливо, щоб учень мав можливість поміркувати сам, підійти до проблеми з різних точок зору та зробити певні висновки, адже вчитель не буде завжди поруч. Якщо школярам просто дають готові результати, якщо панує пасивність, бездумність, зубріння, якщо не виховується самостійність та творчість, то і не може бути ефективного навчання та всебічного розвитку дітей. Таке навчання спроможне тільки згубно впливати на дітей та притупляти їхні розумові здібності [40] .

Серед основних показників творчих здібностей молодших школярів виділимо швидкість і гнучкість думки, оригінальність, допитливість, сміливість.

Швидкість думки – кількість ідей, яка виникає за одиницю часу.

Гнучкість думки – здатність швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу.

Оригінальність – здатність до генерації ідей, які відрізняються від загальноприйнятих до парадоксальних, несподіваних рішень.

Допитливість – здатність дивуватися, відкритість та інтерес до всього нового.

Сміливість – здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності, не лякатися власних висновків і доводити їх до кінця, ризикуючи особистим успіхом і репутацією [19].

Особливої уваги заслуговує зарубіжний психолог Л. Виготський, він

розглядав одне з дуже важливих питань дитячої психології та педагогіки – це питання про творчість у дітей, про розвиток цієї творчості та про значення творчої роботи для загального розвитку дитини. Він вважав, що вже в ранньому віці ми знаходимо у дітей творчі процеси, які краще виражаються в іграх. Дитина, яка, сидячи верхи на палиці, уявляє, що їде на коні, дівчинка, яка грає з лялькою та уявляє себе її матір'ю, дитина, яка в грі перетворюється на розбійника, на червоноармійця, на моряка, – всі ці граючі діти представляють приклади справжнісінької творчості [31].

Слід також зазначити, що В. Сухомлинський у своїй книзі «Серце віддаю дітям» писав, що у грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі здібності особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке у духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості й любові до знань. Гра може полягати у великій напрузі творчих здібностей, уяви [49].

На сьогоднішній день, стала дуже відома організація The LEGO Foundation, місія якої розвивати освіту через впровадження нових методів та підходів у навчанні. Основний проєкт компанії має назву «Навчання через гру», спираючись на цей проєкт, було створено методичні посібники, в одному з них було зазначено, що гра для дітей – це спосіб пізнання світу.

У грі діти розвивають важливі компетентності, які будуть їм необхідні протягом усього життя. Стаючи частиною гри, дитина повністю занурюється у процес, бере на себе відповідальність, стає цілеспрямованою, почувається комфортно, радісно, а головне – має можливість ініціювати діяльність і розвивати власну ідею, активно взаємодіяти з іншими учасниками гри і в такий спосіб навчатися. І як результат – діти, які розвиваються через ігровий досвід, мають добре розвинені навички спілкування, командної роботи, вміння генерувати нові ідеї, проявляти ініціативу, критично мислити та оперувати інформацією [15].

Творчість тісно пов'язана з трудовою діяльністю, адже діяльність це і є

праця, це зусилля, які ми проявляємо під час виконання якогось завдання. Трудове виховання формується під час творчого процесу, оскільки для кожної дитини праця, в якій вона виявляє себе творцем, стає духовною творчістю. Творча праця поєднує зусилля розуму та рук.

У сучасній освіті гра та праця займають важливе місце, саме вони сприяють всебічному розвитку дитячої творчості. Правильно організований ігровий та творчий процес може принести багато користі, якщо діти вмотивовані та зацікавлені, то вони творчо мислять, експериментують, фантазують, проявляють свою ініціативу та креативність, вкладають всі свої сили аби вирішити завдання, пізнають світ та створюють нові ідеї, удосконалюючи застарілі погляди та рішення.

У Законі України «Про освіту» визначено, що головною метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання та соціалізація особистості. Це передбачає формування громадянської свідомості, здатності до життя в суспільстві, екологічної взаємодії з природою, прагнення до самовдосконалення, навчання протягом усього життя, а також готовності до усвідомленого вибору, самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності [20].

Сучасна школа, зважаючи на нові виклики, ставить пріоритетом формування ключових компетентностей, необхідних для успішної реалізації особистості в соціумі. Серед них виділяються: володіння державною (рідною) мовою, спілкування іноземними мовами, природничо-наукові та технологічні знання, математична грамотність, інформаційно-цифрові навички, здатність до безперервного навчання, ініціативність і підприємливість, соціальні та громадянські компетентності, культурна обізнаність і самовираження, екологічна грамотність та збереження здоров’я [26].

Зазначимо, що усі ці компетентності взаємодоповнюють одна одну. Водночас спільними для них є наскрізні уміння, такі як: розв’язання проблем, розвиток емоційного інтелекту, критичне й креативне мислення, дослідницька діяльність, організація власної роботи, співпраця, рефлексія та ефективне

спілкування [8].

Тому важливо спрямовувати освітній процес на досягнення результатів, які не обмежуються лише ключовими компетентностями, але включають комплексний розвиток особистості.

Сучасна початкова школа динамічно змінює цілі, результати, зміст і підходи до організації та оцінювання якості освітнього процесу. Упровадження Концепції Нової української школи закріпило компетентнісний і особистісно орієнтований підхід у початковій освіті. Основна мета навчання в молодшій школі полягає у всебічному розвитку учнів, розкритті їхніх талантів, здібностей, формуванні наскрізних умінь, м'яких і твердих навичок із урахуванням вікових та індивідуальних психологічних і фізіологічних особливостей. Особливий акцент робиться на розвиток самостійності, формування цінностей, творчості, креативності та допитливості [26].

Компетентності сприяють усуненню розриву між засвоєнням теоретичних понять і їх практичним застосуванням у вирішенні реальних життєвих ситуацій. Учні навчаються розпізнавати ознаки, об'єкти, властивості, аналізувати й синтезувати інформацію, пояснювати причини подій, створювати тексти, проєкти чи вироби. Вони також беруть участь у колективній проєктній діяльності, формують ставлення до власних і соціальних подій, критично оцінюють дії інших, моделюють поведінку й опановують практичні навички використання різноманітних предметів.

Головні компетентності поєднують особистісний і соціальний аспекти в освіті, відображаючи здатність до різних способів діяльності, які можуть бути оцінені. Ці компетентності проявляються у конкретних ситуаціях, справах чи подіях, формуючись як у процесі вивчення навчальних предметів, так і в умовах неформальної освіти. Такий підхід створює сприятливі умови для всебічного розвитку творчого потенціалу учнів.

Під час переходу до початкової школи домінуючим видом діяльності стає навчання, тоді як у дошкільному віці основною була гра. Тому для успішної освітньої діяльності важливо забезпечити можливості для творчої активності

учнів. У цьому контексті НУШ активно впроваджує методи викладання, що базуються на ігровій, дослідницькій, проєктній і експериментальній діяльності.

За словами Лілії Гриневич, організація освітньої діяльності в межах Нової української школи враховує навички, необхідні у XXI столітті. Основну увагу приділяють комунікативним завданням, спілкуванню та взаємодії, які набувають творчого, креативного та інноваційного характеру. У Концепції Нової української школи зазначено, що в початковій школі освітній процес будується на основі адаптаційно-ігрового циклу, де навчання реалізується через ігрові методи як під час уроків, так і у позакласній роботі [26].

Державний стандарт початкової загальної освіти визначає, що освітній процес повинен базуватися на діяльнісному підході із застосуванням ігрових методів. У 1-2 класах навчання орієнтоване на предметну основу, а у 3-4 класах – на поєднання предметної та інтегрованої основ. Проте під час реалізації цього стандарту виникають суперечності. Однією з них є дисбаланс між кількістю творчих дорослих і творчих дітей, а також система освіти, яка, прагнучи гармонійного розвитку особистості, може, навпаки, гальмувати творчий потенціал учнів.

Педагоги й дослідники вказують, що основною причиною таких проблем є психологічна «освітня травма». Науковці, зокрема О. Кульчицька, А. Матюшкін і О. Музика, відзначають, що шкільна освіта часто спрямована на переважний розвиток лівої півкулі мозку, яка відповідає за логічне й раціональне мислення [29; 35; 36].

Водночас важливо враховувати взаємозв’язок між логічним і образним мисленням, оскільки недооцінка одного з цих аспектів призводить до однобічного розвитку особистості. Це знижує функціональність правої півкулі, яка відповідає за емоційне й образне сприйняття інформації та забезпечує творчий характер мислення.

На нашу думку, однією з ключових педагогічних причин таких явищ є недостатня увага до принципу взаємозв’язку та наступності між різними навчальними дисциплінами у процесі розвитку творчих і активних здібностей.

У системі освіти бракує комплексної методики, яка б одночасно спрямовувала розвиток як інтелектуально-логічної, так і емоційної сфер. Саме тому Концепція Нової української школи орієнтована на вирішення цих завдань.

Молодші школярі мають специфічні риси у спонукально-мотиваційній сфері. Як зазначають психологи, у цьому віці зберігається значна потреба в ігровій діяльності, яка відіграє важливу роль у розвитку мотиваційної активності та свідомого прагнення до навчання. Гра є унікальною діяльністю, що дозволяє дитині з емоційним захопленням увійти в доросле життя, добровільно підкоряючись певним правилам і вимогам [28].

Гра залишається найефективнішим способом формування творчих і активних здібностей учнів. Вона не лише сприяє розвитку креативності, але й забезпечує емоційне насичення життя школярів. Отримання нових вражень через гру стає рушійною силою розвитку, особливо на початкових етапах навчання.

Серед сучасних підходів до формування творчих здібностей учнів відзначається практична концепція розвитку творчого потенціалу (В. Моляко, Дж. Рензуллі та ін.). Творчий потенціал розглядається як особистісний ресурс для розвитку креативності. Згідно з цією концепцією, творчі здібності можна розвивати та поглиблювати у будь-якої людини, використовуючи універсальні моделі навчання. Ці моделі не обмежуються лише роботою з обдарованими дітьми, а є перспективними схемами, що інтегрують творчі здібності з потенційними ресурсами особистості [35].

Аналіз психолого-педагогічної літератури й наукових досліджень дозволяє виділити ключові характеристики розвитку творчих і активних здібностей молодших школярів через продуктивну ігрову діяльність:

- використання різноманітних творчих завдань;
- створення умов для виконання завдань у групах;
- застосування різних ігрових прийомів і методів.

Найкраще діти розкривають свій творчий потенціал на уроках, де вони мають змогу виявляти і реалізовувати себе. Під час занять доцільно створювати

ситуації, в яких казкові персонажі допомагають учням шукати відповіді на запитання, супроводжують їх у подорожах до світу знань, книг, музики чи історії. Самостійно вирішуючи завдання, школярі мимоволі залучають творчі елементи й демонструють креативність [9].

Ігри є ефективним інструментом для реалізації творчого потенціалу учнів у сучасному суспільстві. Креативне мислення розвивається на будь-якому етапі шкільного життя, особливо під час нестандартної діяльності, участі в творчих іграх, шкільних змаганнях, конкурсах-вікторинах чи театральних постановках. Сучасний світ надає школярам широкі можливості й ресурси для самовираження та розвитку творчої особистості. Основним завданням педагога в Новій українській школі є сприяння розвитку креативної індивідуальності учня.

У сучасній школі ігрова діяльність використовується в трьох основних напрямках:

- як метод навчання;
- як окрема форма навчального процесу;
- як технологія для організації позакласної роботи.

Дидактичні ігри природничого спрямування покликані допомогти учням засвоїти чи закріпити знання і вміння через ігрову діяльність. Вони мають чітку структуру, яка включає дидактичні та ігрові завдання, задум, правила, ігрові дії, навчальні задачі та результат.

Ефективність використання ігрових технологій залежить від того, наскільки вчитель розуміє їх функції та класифікацію. Дидактичні ігри створюються педагогами спеціально для освітнього процесу, і, окрім навчальних цілей, вони мають виховний та розвивальний потенціал. Основна мета таких ігор – навчити учнів поєднувати теорію з практикою, пробуджуючи в них інтерес до знань.

Правильний вибір дидактичних ігор дозволяє застосовувати їх на різних етапах уроку: під час пояснення нового матеріалу, закріплення, систематизації знань чи рефлексії. Особливістю таких ігор є їх темп: надто швидкий або

уповільнений темп знижує інтерес дітей, тому гра має бути динамічною, але комфортною для учнів [3].

Ігрові завдання повинні враховувати особливості вікового розвитку дітей. Наприклад, тривалість словесних ігор не повинна перевищувати 8–10 хвилин, а для підтримки уваги дітей важливо вводити невеликі паузи. Крім того, багато ігор потребують повторення з ускладненням завдань, щоб підтримувати інтерес учнів.

У грі діти розвивають важливі компетентності, які будуть їм необхідні протягом усього життя. Стаючи частиною гри, дитина повністю занурюється у процес, бере на себе відповідальність, стає цілеспрямованою, почувається комфортно, радісно, а головне – має можливість ініціювати діяльність і розвивати власну ідею, активно взаємодіяти з іншими учасниками гри і в такий спосіб навчатися. І як результат – діти, які розвиваються через ігровий досвід, мають добре розвинені навички спілкування, командної роботи, вміння генерувати нові ідеї, проявляти ініціативу, критично мислити та оперувати інформацією [59].

Видатний педагог С. Шацький називав гру «життєвою лабораторією дитинства» і закликав інтегрувати її в шкільну програму. Він зазначав: «Гра підвищує емоційний стан людини. Школу необхідно зробити місцем такого пожвавлення». Підкреслюючи важливість активізації навчального процесу, Шацький радив не передавати дітям готові знання, а натомість сприяти розвитку їхньої здатності до самостійного дослідження, прояву ініціативи в праці та грі [60].

Зарубіжний психолог Л. Виготський також звертав увагу на роль гри у психічному розвитку дитини. Він стверджував, що з початком шкільного навчання гра не зникає, а лише змінює форму: «У шкільному віці гра не зникає, а проникає в ставлення до реальності. Вона отримує своє продовження в навчанні та праці…» [60].

Сучасна дидактика, використовуючи ігрові методи, розглядає їх як ефективний засіб організації взаємодії між педагогом та учнями. Вона

підкреслює, що ігрові форми сприяють продуктивному спілкуванню, додають елемент змагання, викликають безпосередній і щирий інтерес у дітей.

Теорія гри ґрунтується на численних дослідженнях, які підтверджують її важливу роль у розвитку дитини. Експериментальні дослідження довели, що за умови включення навчальних завдань у ігрові ситуації різко зростає інтерес дітей до навчання, а загальна продуктивність значно підвищується (А. Барков, В. Липник, Н. Морозова, А. Ставровський та інші).

Відмова від традиційного підходу до організації уроку й введення ігрового сюжету привертають увагу всього класу. У таких умовах учні потрапляють у ситуації, які дозволяють їм критично оцінювати свої знання, застосовувати їх на практиці та систематизувати отриману інформацію.

Дидактичні ігри виконують дві ключові функції. З одного боку, вони сприяють формуванню навичок і вмінь, допомагають вивчати новий матеріал, повторювати та закріплювати пройдене, тобто вирішують конкретні дидактичні завдання. З іншого боку, ці ігри сприяють розвитку мислення, пам’яті, уваги та спостережливості. У процесі гри в дітей формується звичка мислити самостійно, зосереджуватися та проявляти ініціативу.

Ці переваги є серйозними аргументами на користь ширшого використання ігор у навчальному процесі.

Однак дослідження (Т. Жикалкіна, В. Коваленко, Н. Конишева, О. Сєдова, О. Сапронова) свідчать, що в деяких випадках ігрова діяльність замінює серйозну навчальну працю пустою розважальністю. У таких ситуаціях гра лишається формальною і не стає частиною сутнісного навчального процесу.

Цей підхід справедливо критикується. Як зазначає Н. Конишева: «Не вміючи створити справжню дидактичну гру, яка б стимулювала думку учнів, деякі вчителі використовують ігрову форму для звичайних тренувальних вправ. Такі ігрові моменти не впливають на зміст навчання, а лише забирають час на штучні «ритуали».

Для ефективного використання дидактичних ігор як у навчальному процесі, так і в позакласній діяльності, важливо мати чітке наукове уявлення

про їхню роль у навчанні. Необхідно також розуміти психологічні механізми, які стимулюють пізнавальну активність учнів.

Кожна дидактична гра має два аспекти: розважальний, який захоплює дитину, і серйозний, який потребує мобілізації зусиль. Співвідношення цих двох складових (перевага розваги або серйозності) визначає характер ігрової діяльності.

Іншими словами, дидактична гра є формою навчального впливу дорослого на дитину і водночас основним видом діяльності дітей. Вона має дві цілі: навчальну, яку ставить педагог, і ігрову, яка є мотивацією дитини. Важливо, щоб ці цілі доповнювали одна одну, забезпечуючи засвоєння навчального матеріалу.

Термін «дидактична гра» акцентує педагогічну спрямованість цього виду діяльності та підкреслює її широке застосування. Важливо не плутати дидактичну гру із простою розвагою, адже вона не є заняттям, яке приносить задоволення лише заради задоволення. Її слід розглядати як форму творчої діяльності, яка тісно пов’язана з іншими видами навчальної роботи [10].

Дидактичну гру потрібно відрізняти від звичайних ігор, а також від ігрової форми занять, хоча цей поділ є дещо умовним. Ігрова форма занять реалізується на уроках за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, які стимулюють учнів до активної діяльності.

Ігрові прийоми та ситуації у навчальній діяльності використовуються за кількома основними напрямками:

- дидактична мета подається у вигляді ігрового завдання;
- навчальна діяльність підпорядковується правилам гри;
- навчальний матеріал стає засобом гри;
- до навчальної діяльності вводяться елементи змагання, що трансформують дидактичне завдання в ігрове;
- результат гри пов’язується з успішністю виконання навчального завдання.

Дослідники зазначають, що розвиток ігор проходить еволюцію: від

предметних до рольових, а від рольових – до дидактичних. У дидактичній грі інтерес дітей поступово переміщується від самої ігрової дії до виконання розумового завдання.

Дидактичні ігри мають різноманітну структуру. Деякі з них містять елементи рольової гри, такі як: сюжет, роль, дії та правила. Інші ж включають лише окремі компоненти гри. Залежно від структури дидактичні ігри поділяються на сюжетно-рольові та ігри-вправи, які використовують окремі ігрові елементи [9].

У сюжетно-рольових іграх дидактичне завдання приховане в сюжеті, ролях, діях і правилах. Процес навчання в таких іграх має латентний характер: увага дітей зосереджена на виконанні ігрових дій, а навчальне завдання не усвідомлюється. Розуміння навчальної мети виникає як супутній ефект гри.

Завдяки цьому завдання у грі вирішуються легше, адже дитина часто навіть не помічає, що досягає певного результату. Однак виникає питання: наскільки міцними і надійними є знання, отримані в такій формі, чи можна їх застосовувати поза межами конкретної ігрової ситуації. Дослідження М. Джапаридзе показали, що навички, отримані в окремій грі, не завжди переносяться на реальні життєві ситуації. Учні можуть не впоратися із завданням поза грою, навіть якщо раніше успішно виконували його в ігровій діяльності [17].

Для вирішення цієї проблеми пропонується використовувати системи однотипних ігор, які дозволяють формувати міцну й усвідомлену інтелектуальну установку.

Однак не всі ігри приховують навчальне завдання. В іграх-вправах це завдання виражене відкрито. У таких дидактичних іграх задум, правила, дії й інтегровані в них розумові завдання створюють цілісну систему впливів на учня. У таких іграх психологічний механізм навчальної дії менш прихований. Значного ефекту можна досягти, якщо навчальне завдання гармонійно поєднується з ігровим. Це дозволяє учню усвідомлювати навчальну мету, підходити до вирішення завдань свідомо, але водночас залишатися в ігровій

ситуації.

Цей підхід був реалізований О. Антоновою, яка працювала з учнями, що мали стійкі труднощі в навчанні. Вона трансформувала звичайні навчальні вправи, з якими діти раніше не могли впоратися, у ігрову форму, що дозволило досягти успішного результату [1] .

Гра полягала в тому, що за кожне правильне рішення учень отримував певну кількість кольорових картинок, які були об’єктом інтересу. Якщо ж рішення було помилковим, картинки треба було повернути. Наприклад, учениця, яка зазвичай не виявляла інтересу до навчання і мала стійкі труднощі в успішності, в ігровій ситуації показала не лише здатність до інтелектуальних зусиль, а й активну розумову діяльність. У процесі вирішення завдань це стало необхідним елементом гри, що вимагало від учня зосередженості на їх правильному виконанні. Ігрова мета, органічно поєднуючись із навчальною, сприяла підвищенню розумової активності учнів.

Щодо видів дидактичних ігор, ігрова діяльність є особливою сферою людської активності, де головною метою є не досягнення інших результатів, а задоволення від використання фізичних і духовних сил. Дидактичні ігри дозволяють розвивати різноманітні здібності дітей, зокрема їх сприймання, мовлення та увагу. Багато таких ігор із заздалегідь визначеними правилами створюються педагогами для формування і розвитку певних якостей особистості дитини. Дидактичні ігри можуть відрізнятися за навчальним змістом, пізнавальною діяльністю дітей, ігровими діями та правилами, організацією взаємодії між учасниками, а також роллю викладача. Ці особливості притаманні всім іграм, хоча в різних випадках одна з них може бути більш вираженою. Існує понад 500 видів дидактичних ігор, проте чіткої класифікації їх за видами ще не існує.

Умовно можна назвати кілька типів дидактичних ігор, згрупованих за видом діяльності учнів:

1. Ігри-подорожі.
2. Ігри-доручення.

3. Ігри-припущення.
4. Ігри-загадки.
5. Ігри-бесіди (ігри-діалоги).

Ігри-подорожі схожі на казки, їх розвиток і чудеса. Вони відображають реальні факти або події, звичайне –через незвичайне, просте – через загадкове, важке – через подолане, необхідне – через цікаве. Усі ці моменти розкриваються в грі, в її діях, стають зрозумілими та приємними для дитини.

Основною метою гри-подорожі є посилення вражень, надання пізнавальному змісту казкової незвичності, а також привернення уваги дітей до того, що знаходиться поруч, але залишається непоміченим. Ігри-подорожі сприяють розвитку уваги, спостережливості та осмислення ігрових завдань, полегшують подолання труднощів і досягнення успіху. Вони завжди мають елемент романтики, що викликає інтерес і активну участь у розвитку сюжету гри, збагаченні ігрових дій, бажанні опанувати правила гри та досягти результату: вирішити задачу, дізнатися щось нове чи навчитися чомусь. Роль педагога в таких іграх є складною, оскільки вимагає знань, готовності відповідати на запитання дітей, а також уміння провести навчальний процес, граючи разом з ними.

Гра-подорож є діяльністю, що поєднує дії, думки і почуття дитини, і служить формою задоволення її потреби в знаннях. Назва гри та формулювання завдання повинні включати «звучні слова», які пробуджують інтерес у дітей і спонукають до активної ігрової діяльності. В іграх-подорожах використовуються різноманітні методи розкриття пізнавального змісту через ігрову діяльність: постановка завдань, пояснення способів їх вирішення, розробка маршрутів подорожі, поетапне вирішення задач і радість від їх виконання. У складі гри можуть бути пісні, загадки, подарунки та інші елементи.

Ігри-доручення мають ту ж структуру, що й ігри-подорожі, але їх зміст простіший, а тривалість – коротша. Вони ґрунтуються на діях з предметами чи іграшками або словесних дорученнях. Ігрові завдання в таких іграх зводяться

до пропозиції щось зробити, наприклад: «Допоможи Буратіно правильно розставити грибочки» або «Перевір домашнє завдання у Незнайки».

Ігри-припущення типу «Що було б...», «Що б я зробив...», «Ким би хотів бути і чому?» або «Кого б вибрав у друзі?» також є популярними. Початком такої гри може бути, наприклад, картинка.

Дидактичний зміст гри полягає в тому, що перед дітьми ставиться завдання, яке вимагає осмислення подальших дій. Ігрове завдання закладене вже в самій назві, як у випадку з «Що було б..?» або «Що б я зробив...?». Ігрові дії визначаються завданням і передбачають, що діти повинні виконати дію відповідно до встановлених умов або створених обставин. Діти висловлюють припущення, які можуть бути як підтвердженням, так і загальними доказами. Такі ігри вимагають вміння співвідносити знання з реальними умовами та встановлювати причинно-наслідкові зв’язки. Вони часто містять елемент змагання: «Хто швидше зрозуміє?».

Ігри-загадки мають давнє походження. Загадки виникли в народній творчості, стали частиною обрядів, ритуалів і свят, використовуючись для перевірки знань і винахідливості. Це пояснює їх педагогічне значення та популярність як інтелектуальної розваги. Зараз загадки вважаються видом навчальної гри. Головною характеристикою загадки є складний опис, який потрібно правильно розшифрувати (відгадати і довести). Опис може бути оформлений як питання або закінчуватися ним. Основною особливістю загадок є логічні завдання, які активізують розумову діяльність дитини. Дітям подобаються ігри-загадки, оскільки вони змушують порівнювати, згадувати, думати та здогадуватися, що приносить радість від розумової праці. Розгадування загадок сприяє розвитку аналітичних здібностей, уміння узагальнювати, робити висновки і міркувати.

Ігри-бесіди (діалоги) базуються на спілкуванні між педагогом і дітьми, а також між самими дітьми. Це спілкування має особливий характер, властивий ігровому навчанню та ігровій діяльності.

У грі-бесіді педагог часто спілкується не від свого імені, а від імені

близького дітям персонажа, що дозволяє не лише зберігати ігровий характер спілкування, але й посилює радість від нього, стимулюючи бажання повторити гру. Однак гра-розмова може призвести до небезпеки, коли прийоми прямого навчання починають домінувати.

Виховно-навчальне значення гри полягає в її сюжеті – темі гри, що викликає інтерес до певних аспектів об'єкта вивчення, представленого в грі. Пізнавальний зміст гри не є очевидним, його потрібно знайти, здійснивши відкриття і дізнавшись щось нове.

Цінність гри-бесіди полягає в тому, що вона стимулює емоційно-розумові процеси, сприяючи єдності слова, дії, думки та уяви дітей. Гра-бесіда вчить дітей слухати і розуміти питання вихователя та інших дітей, зосереджуватися на змісті розмови, доповнювати сказане і висловлювати свої думки. Це характеризує активний пошук рішень у межах ігрових завдань. Уміння брати участь у бесіді також свідчить про рівень вихованості дітей.

Основним інструментом гри-бесіди є слово, словесний образ, вступні розповіді. Результатом гри є емоційне задоволення, яке отримують діти.

Зауважимо, що творчість тісно пов'язана з трудовою діяльністю, адже діяльність це і є праця, це зусилля, які ми проявляємо під час виконання якогось завдання. Трудове виховання формується під час творчого процесу, оскільки для кожної дитини праця, в якій вона виявляє себе творцем, стає духовною творчістю. Творча праця поєднує зусилля розуму та рук.

У сучасній освіті гра та праця займають важливе місце, саме вони сприяють всебічному розвитку дитячої творчості. Правильно організований ігровий та творчий процес може принести багато користі, якщо діти вмотивовані та зацікавлені, то вони творчо мислять, експериментують, фантазують, проявляють свою ініціативу та креативність, вкладають всі свої сили аби вирішити завдання, пізнають світ та створюють нові ідеї, удосконалюючи застарілі погляди та рішення.

Дидактичні ігри спрямовані на розв'язання конкретних пізнавальних завдань, одночасно закладаючи виховний і розвиваючий потенціал.

Використання таких ігор та ігрових завдань на уроках «Я досліджую світ» допомагає дітям без особливої напруги здобувати або закріплювати знання про природу, суспільство, взаємозв'язки між ними, а також навички спілкування з природою, однолітками та дорослими [46].

Таким чином, основною метою застосування ігрових технологій на уроках «Я досліджую світ» є розвиток творчих здібностей та стимулювання інтересу учнів до навчання, що підвищує ефективність цього процесу. Під час гри у молодших школярів розвиваються увага, здатність зосереджуватися, бажання мислити самостійно й креативно, а також зростає прагнення до здобуття знань та їх застосування на практиці.

1.3. Характеристика інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у контексті розвитку творчих здібностей учнів початкової школи

Одним із ключових завдань сучасної Нової української школи є впровадження моделі інтегрованого навчання, заснованої на компетентнісному підході. Це передбачає органічне поєднання знань, умінь, навичок і творчої активності учнів. У початковій школі інтеграція реалізується переважно через курс «Я досліджую світ», який об'єднує сім освітніх галузей:

- соціальна та здоров'язбережувальна;
- природнича;
- громадянська та історична;
- технологічна;
- інформатична (з 2-го класу);
- мовно-літературна (частково);
- математична (частково).

Мета інтегрованого курсу – розвиток предметних і ключових компетентностей, психосоціальних умінь, множинного інтелекту та творчих здібностей.

Розглянемо детальніше особливості інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Основна його мета – розширення знань дітей про об’єкти і явища сучасного світу, природу та суспільство. Курс допомагає в доступній формі пояснювати взаємозв’язки між об’єктами живої й неживої природи, а також підкреслює позитивний вплив людини на навколишній світ. Виховуються любов до рідної землі, уміння аналізувати, оцінювати, узагальнювати й систематизувати інформацію, встановлювати закономірності та взаємозв’язки. Також формуються практичні навички для повсякденної діяльності [11].

Досягнення зазначених цілей передбачає виконання таких завдань:

1. Розвиток базових умінь самопізнання та дослідження об’єктів і явищ суспільного життя через проведення експериментів, спостережень, вимірювань, практичних робіт, аналізу, систематизації, встановлення послідовності подій, логічного викладу, оцінки отриманої інформації, а також виявлення природних зв’язків і залежностей, управління станом довкілля та діяльністю різних груп населення, аналізу ризикованих впливів на здоров’я і безпеку.

2. Формування доступного уявлення про наукову природничу картину сучасного світу, яка відображає закони природи і соціальні закономірності, визначаючи місце людини у цій системі.

3. Розвиток прикладних навичок і вмінь екологічно відповідальної поведінки в оточенні природи й людей.

4. Виховання активної громадянської позиції, почуття приналежності до рідної землі, інтересу до історії краю, поваги до державних символів, а також участі у громадських заходах, святкуванні пам’ятних і історичних дат.

5. Формування ціннісного ставлення до життя, усвідомлення правової відповідальності у складних ситуаціях і дотримання правил суспільного життя.

6. Засвоєння норм природоохоронної поведінки та раціонального використання природних ресурсів.

7. Розвиток інтелектуальних здібностей, емоційно-вольової сфери, когнітивної активності, самостійності, творчості, самовираження та

комунікаційних навичок.

Водночас у меті й завданнях курсу «Я досліджую світ» не акцентується увага на розвитку творчих активних здібностей молодших школярів. Це пов'язано з тим, що курс орієнтований переважно на теоретичне засвоєння програмного матеріалу і не передбачає широкого застосування творчих завдань. Завдання курсу реалізуються через відповідні змістовні лінії, що визначають структуру навчального матеріалу.

На основі нового Державного стандарту початкової освіти були розроблені дві типові освітні програми: одна під керівництвом О. Савченко, інша – Р. Шияна. У таблиці 1.2 наведено порівняльну характеристику цих програм інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що дозволяє оцінити їхній потенціал формування творчих здібностей молодших школярів [51].

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика типових освітніх програм з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

	Типова освітня програма НУШ (О. Савченко)	**Типова освітня програма НУШ (Р. Шиян)**
Освітні галузі	Громадянська та історична, природнича, соціальна та здоров'язбережувальна	Природнича, соціальна та здоров'язбережувальна, громадянська та історична
Змістові лінії	Людина»; «Людина серед людей»; «Людина в суспільстві»); «Людина і світ»; «Людина і природа»	«Я пізнаю природу»; «Я у природі»; «Я в рукотворному світі»; «Безпека»; «Здоров'я»; «Добробут»; «Я – Людина»; «Я серед людей»; «Моя культурна спадщина»; «Моя шкільна і місцева громади»; «Ми – громадяни України. Ми – європейці»
Засоби реалізації	- дослідження-розпізнавання; - дослідження-спостереження; - дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно-наслідкових зв'язків.	Дослідження, спостереження, експерименти, екскурсії, природоохоронна та проектна діяльність, інтерактивні методи, інформаційні технології

Як видно з таблиці, обидві типові програми дозволяють реалізувати змістові лінії через залучення учнів до виконання різноманітних дослідницьких завдань, спостережень, експериментів і використання інтерактивних методів.

Основою навчання є діяльнісний підхід, який сприяє перенесенню освітніх акцентів у сферу активної та продуктивної діяльності. Цілеспрямованість і системність цього підходу забезпечують досягнення результатів завдяки постійному зворотному зв'язку. У рамках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» особливий пріоритет надається демонстраційним і лабораторним дослідам, практичним роботам, екологічному моделюванню, спостереженням у природі, прогнозуванню та вирішенню ситуативних завдань у процесі охорони довкілля [22].

Досвід педагогів, як вітчизняних, так і зарубіжних, свідчить про значний вплив дослідницької діяльності на активізацію творчості й розвиток креативних здібностей. Зокрема, Г. Ващенко наголошував, що мета дитячих досліджень полягає не лише в розвитку інтелекту, але й у стимулюванні творчого потенціалу [43].

У навчальному процесі під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» В. Партола та Н. Смолянюк рекомендують застосовувати метод проєктів. Цей метод сприяє розвитку критичного мислення щодо поданої інформації, покращує навички групової взаємодії, допомагає визначати обов'язки та відповідально ставитися до результатів виконаної роботи. Розробка проєктів включає дослідження природних особливостей рідного краю, а також проблем, пов'язаних із навколишнім середовищем, що формує в учнів емоційне та ціннісне ставлення до природи і її охорони [38].

Інформаційні проєкти, як новий вид традиційного способу викладу (усного чи письмового), дають змогу молодшим школярам розвивати вміння працювати з різною інформацією, проводити пошукову діяльність у довідкових джерелах та Інтернеті, організовувати свою освітню діяльність самостійно, а також удосконалювати комунікативні навички.

У другому класі учнів варто залучати до участі в творчих проєктах.

Результатом таких проєктів можуть бути малюнки, газети, журнали, плакати, колажі, постери, вистави або відеофільми.

Проєктна діяльність учнів початкових класів під час вивчення курсу «Я досліджую світ» має на меті не тільки поглиблення знань учнів та вирішення навчальних проблем, а й розвиток навичок самостійного виконання завдань, формулювання питань, роботи в команді, пошуку нестандартних і творчих рішень, а також розкриття особистісного потенціалу й прояву творчості [38].

Згідно з розробниками типових програм О. Савченко та Р. Шияном, важливо звернути увагу на дослідницький метод навчання, який передбачає організацію процесу здобуття сучасних знань. Зауважимо, що основною різницею між дослідженням і проєктуванням є те, що дослідження не передбачає створення заздалегідь спланованого об’єкта. Проєктування полягає у вирішенні конкретного завдання або задачі, тоді як дослідження є процесом пошуку нових знань.

Одним із ефективних підходів до розвитку творчих здібностей учнів на уроках «Я досліджую світ», за словами Ю. Саєнко, є створення лепбука. Це інтерактивна тека для дітей, що містить структурований тематичний матеріал і набір практичних завдань. Така діяльність допомагає закріпити, повторити та поглибити матеріал з теми. Лепбуки можуть бути представлені як портфоліо, зроблене власноруч, або у вигляді презентацій чи відеофільмів. Використання лепбуків має кілька переваг на уроках:

– можливість організувати освітній процес у ігровій формі;

– формування вмінь самостійно збирати, систематизувати, структурувати та критично осмислювати інформацію;

– організація інформаційних матеріалів за вибором учня;

– зручність повторення матеріалу в будь-який час;

– інноваційний підхід до розвитку творчих здібностей, комунікативних навичок та вміння працювати в команді;

– підвищення мотивації до навчання [45].

Ще одним мотиваційним методом навчання у процесі викладання курсу

«Я досліджую світ» є креативна екскурсія, що дає можливість спостерігати, вивчати та аналізувати явища і об’єкти живої та неживої природи в різних умовах. Важливо підкреслити, що зміст екскурсії тісно пов’язаний з попередніми темами та подорожами. Результати спостережень під час тематичних екскурсій, а також зразки природних матеріалів, зібрані учнями, можуть бути корисними на наступних уроках. Екскурсії в природне середовище є доступним та ефективним способом роботи з учнями молодших класів для ознайомлення з краєзнавчими та природними явищами рідного краю. Цей метод сприяє вивченню особливостей природи та оточуючого середовища.

Для максимального розвитку творчих здібностей учнів початкової школи доцільно використовувати інтерактивні методи:

– складання загадок. Учні можуть вигадувати загадки про різні об’єкти чи явища, використовуючи ілюстрації або предмети як основу для створення описових загадок на різноманітні теми, зокрема морально-етичні або патріотичні;

– метод «Авторське крісло». Учні по черзі сідають в спеціальне «авторське крісло» і розповідають про свою майбутню професію, родину, сімейні традиції чи історії;

– «Моделювання ситуацій». Вчитель створює реальні життєві ситуації, а учні проєктують сценарії дій у них, наприклад, ситуацію «Допомога старенькій людині»;

– «Малювання навпаки». Учні працюють у групах, отримують малюнки з різними сюжетами і мають вигадати протилежні події або предмети;

– ігрова діяльність. Використання різних ігор, таких як: «Рекламна кампанія» (діти вигадують рекламні слогани та складають рекламний проєкт), «З’ясовування основних проблем» (наприклад, як рясні дощі впливають на врожай);

– «Карусель». Учні колективно обговорюють задані теми, наприклад, «Що таке добро?» або «Шкідливі звички», навчаючись працювати разом і обдумувати відповіді.

Отже, проведений аналіз науково-методичної літератури свідчить, що інтегрований курс «Я досліджую світ» є сучасною освітньою інновацією, яка спрямована на всебічний розвиток учнів початкової школи, включаючи формування їхніх творчих здібностей. Його характеристика у контексті розвитку творчих здібностей учнів включає такі аспекти:

1. Міждисциплінарність і цілісний підхід. Курс поєднує елементи різних предметів у рамках однієї теми, що в свою чергу стимулює учнів розглядати явища з різних перспектив. Значення для творчості: учні вчаться встановлювати зв'язки між явищами, формулювати власні ідеї та розв'язувати проблеми нестандартними методами. Приклад: Вивчаючи тему «Космос», діти можуть малювати планети, створювати моделі сонячної системи та вивчати фізичні явища, пов'язані з гравітацією.

2. Практикоорієнтованість. Навчальні завдання мають прикладний характер, що робить знання корисними й зрозумілими. Значення для творчості: учнів залучають до проєктів і дослідницької діяльності, розвиваючи креативне мислення та творчі здібності. Приклад: завдання «Створіть власний екологічний проєкт для збереження природи у вашому місті».

3. Орієнтація на дослідницьку діяльність. Учнів залучають до спостережень, експериментів і аналізу реальних явищ. Значення для творчості: розвиток навичок критичного мислення, самостійності й уяви. Приклад: проведення експерименту з вирощування рослин у різних умовах і створення висновків.

4. Використання ігрових технологій. Гра є важливою формою діяльності, через яку діти засвоюють нову інформацію. Значення для творчості: ігрова діяльність допомагає учням уявляти, фантазувати та шукати нові рішення. Приклад: Рольова гра «Мандрівка у майбутнє», де учні описують, яким вони бачать світ через 100 років.

5. Емоційно-ціннісний підхід. Курс «Я досліджую світ» допомагає формувати в учнів емоційне ставлення до навколишнього світу. Значення для творчості: діти вчаться висловлювати свої думки та емоції через творчі роботи

(малюнки, твори, проєкти). Приклад: Створення малюнків на тему «Мій улюблений куточок природи».

6. Використання проєктного методу. Учні працюють над довготривалими завданнями, які потребують планування, пошуку інформації та творчого підходу. Значення для творчості: розвивається здатність до генерування ідей, прийняття рішень та створення продуктів власної діяльності. Приклад: Створення макету «Місто майбутнього» або проекту «Як зберегти чистоту водойм?».

7. Стимулювання співпраці. Курс орієнтований на групову роботу, що допомагає учням взаємодіяти, висловлювати ідеї та обговорювати їх. Значення для творчості: командна робота стимулює обмін думками і спонукає до пошуку нестандартних рішень. Приклад: Групова робота над створенням постеру на тему «Збережемо природу разом».

8. Включення елементів STEAM-освіти. Інтеграція науки, технологій, інженерії, мистецтва та математики в навчальний процес. Значення для творчості: забезпечує практичний підхід до вирішення проблем і стимулює інноваційне мислення. Приклад: Створення моделі мосту, який витримує максимальне навантаження.

9. Використання інтерактивних засобів навчання. Застосування мультимедійних презентацій, інтерактивних дошок та освітніх платформ. Значення для творчості: учні можуть візуалізувати свої ідеї, створювати цифрові проекти й застосовувати знання у нових форматах. Приклад: Створення інтерактивної карти з природними зонами світу.

10. Застосування творчих завдань. Використання завдань, які вимагають уяви та нестандартного мислення. Значення для творчості: розвиває здатність дітей до інновацій і самовираження. Приклад: Завдання «Придумайте, як виглядатиме транспорт майбутнього».

Отже, інтегрований курс «Я досліджую світ» сприяє розвитку творчих здібностей учнів, використовуючи комплексний підхід до навчання, що включає практичну, дослідницьку та ігрову діяльність.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ГРИ НА ІНТЕГРОВАНОМУ КУРСІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»»

2.1. Методичні аспекти формування та діагностики творчих здібностей молодших школярів

Традиційно вчителі спрямовують своїх учнів на отримання знань. Такий підхід до навчальної діяльності не є ефективним в сучасних умовах, коли обсяг знань швидко росте. Крім того, знання самі по собі не гарантують розвитку нових та оригінальних ідей. З цієї причини все більшого значення набуває розвиток особистих якостей дитини, які дозволяють творчо використовувати набуті знання.

Сучасне суспільство потребує дійсно інтенсивного розвитку інтелектуального потенціалу кожної людини. І головну роль у цьому процесі відіграє школа, навчання в якій має бути підпорядковане системі розвитку творчих задатків учнів.

На думку В. Сухомлинського «у школі навчають не тільки читати, писати, рахувати, мислити, пізнавати світ, багатства науки і мистецтва. У школі вчать жити». Тому школа повинна навчити кожного учня самостійно мислити, діяти в нестандартних ситуаціях, розв’язувати різні проблеми [49].

У сучасних педагогічних джерелах наводиться багато порівнянь традиційного і сучасного уроків.

Сучасний урок – це, в першу чергу, результат творчої самореалізації вчителя. Адже під час уроку він може повною мірою показати свою педагогічну майстерність, професійну компетентність, рівень його інтелектуальних надбань.

Будь-який сучасний урок, незалежно від його типу, має відповідати таким

вимогам:

– науковості та повноцінності змісту уроку;

– зв’язку із сучасністю, життям, практикою;

– доступності;

– різноманітності видів діяльності; логічній завершеності, результативності;

– взаємодії вчителя й учня;

– індивідуалізації, диференціації, особистісно орієнтованій спрямованості;

– реалізації міжпредметних зв’язків;

– ретельній діагностиці, проектуванню та прогнозуванню коленого уроку;

– творчій активності, самостійності учнів та ін. [57].

Так, М. Фіцула визначив такі особливості уроку:

1) кожен урок включається в розклад і регламентується в часі та за обсягом навчального матеріалу;

2) на відміну від інших форм організації навчання є постійною формою, що забезпечує систематичне засвоєння учнями знань, умінь і навичок;

3) відвідування уроків обов’язкове для всіх учнів, тому вони вивчають систему знань, поділених поурочно, в певній логіці;

4) спільна діяльність учителя й учнів, а також спілкування великої сталої групи учнів (класу) створює можливості для згуртування колективу дітей;

5) сприяє формуванню пізнавальних якостей особистості (активності, самостійності, інтересу до знань), а також розумовому розвитку учнів [57].

Ставлення до сучасних уроків у багатьох педагогів відрізняється. «Одні вважають їх прогресом у процесі навчання, інші – небезпечним відходом педагогів під тиском ледачих учнів, які не бажають і не вміють серйозно працювати» [56].

Багато педагогів вважають за краще проводити традиційні уроки, адже

вони не вимагають такої підготовки та організації, як сучасні. Або ж вони просто є необізнаними в інноваціях. Через це молодші школярі на уроках швидше стомлюються та починають відволікатися, шуміти, розмовляти.

Проте, в сучасний період в системі освіти відбуваються важливі зміни: впроваджуються новітні технології в навчанні.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» технологія трактується як «сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось; навчальний предмет, що викладає ці знання, відомості; сукупність способів обробки або переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних операцій тощо» [10].

Вперше, стосовно освітньої галузі, цей термін використав американський педагог Дж. Саллі в 1866 році.

Вчитель не позбувається від обов'язку вчити, він починає вчити по-новому. Як і раніше, домінуючим типом навчання школярів залишається урок. «Педагог повинен продумати та спланувати хід уроку, встановити необхідні допоміжні засоби, провести цей урок, та проаналізувати свої дії та дії учнів та дати їм оцінку під час навчальної діяльності». Він має приховано керувати навчальним процесом, надихати учні та мотивувати їх навчально-пізнавальну діяльність. У цьому вчителеві допоможуть різноманітні освітні ресурси та технології [13].

Використання інноваційних технологій в навчальному процесі, надає значні переваги і педагогам, і учням. Завдяки їх розвитку, вчитель може реалізовувати свій творчий потенціал, адже він необмежений у виборі прийомів та методів роботи.

Нетрадиційні форми навчання, оригінальні, інноваційні технології на уроках в початковій школі спонукають дітей до нестандартного мислення, пошуку різноманітних рішень поставлених проблем, пізнавальної діяльності, фантазії, а також розкриття творчого потенціалу. Отож, вчителям необхідно вивчати, аналізувати, самотужки виробляти та добирати влучні до теми уроку

інноваційні технології та форми роботи, підключати учнів до активної навчальної діяльності, в процесі якої відбувається розвиток творчих здібностей.

Основними критеріями технологічного процесу є системність, ефективність, оптимальність, алгоритмічність, діагностичність, відтворюваність, прогнозованість, ієрархічність тощо [13].

В Україні освітні технології розробляються з позиції системного підходу (А. Кіктенко, О. Любарська, А. Нісімчук, П. Олійник, О. Пєхота, С. Сисоєва та ін.), адже він є перспективним і науково обґрунтованим.

Найстарішою та найпоширенішою освітньою технологією вважається ігрова. Гра – це творчий процес, тому під час застосування ігрових технологій у молодших школярів формуються творчі здібності.

Завдяки грі дитина стає вмотивованою, активно включеною в навчальний процес, відчуває себе комфортно і радісно [23].

Ігрові технології знайомі ще з дитинства, цим вони й різняться з іншими освітніми технологіями.

Різновиди гри на уроці можуть виконувати будь-які функції, домінуючою з яких є мотиваційна [23].

Ігри позитивно сприймаються всіма учасниками навчально-виховного процесу, викликають у дітей певні почуття та емоції, мотивують до активності, розвивають уяву, увагу, творче та логічне мислення.

Гра ефективно допомагає у згуртуванні дитячого колективу, включаючи до діяльності замкнених дітей. Через гру можна набагато легше дізнатися характер дитини, її звички та індивідуальні особливості.

Для розвитку творчих здібностей особливу увагу потрібно приділяти діловим та рольовим іграм, які активізують та залучають учнів. В таких іграх обігруються різноманітні життєві ситуації, які дають змогу дитині поставити себе на місце іншого, думати та вчиняти як інший. Це допомагає дітям краще розуміти почуття інших та аналізувати свою власну поведінку.

Рольові ігри можна застосовувати у вирішенні різних завдань, наприклад, в залученні учнів у навчальний процес, вдосконаленні навичок комунікації,

зміні ставлення до певної людини чи ситуації.

Великі можливості щодо організації творчих здібностей молодших школярів має дидактична гра, яка є засобом навчання, виховання та розвитку спостережливості, уваги, пам'яті, критичного мислення, мовлення, кмітливості і винахідливості.

«Важливо пам'ятати, що завдання на розвиток творчих здібностей та логічного мислення використовуються на всіх уроках, а не обмежуються будь-яким одним предметом» [53].

На наш погляд, на уроках вчитель має надавати перевагу і рухливим іграм, адже діти багато часу проводять сидячи за партою, що може погано впливати на їхнє здоров'я. Педагог має знати, що призначенням ігор є не заповнення вільного часу, а допомага у навчально-виховній діяльності.

Коли чітко та правильно організована робота на уроці, діти з задоволенням приймають участь у всіх видах діяльності, найбільше їм подобається проявляти свої здібності під час ігор, інсценізацій, створені проєктів.

Застосовуючи на уроках ігри, ми не просто граємо, а розвиваємо всебічно учнів. Ігрова діяльність виконує такі функції:

– розважальна функція сприяє створенню комфортної та позитивної атмосфери, доставляє задоволення від процесу діяльності;

– навчальна функція розвиває вміння та навички;

– виховна функція розвиває особистісні якості дітей;

– комунікативна функція дає можливість дітям задовольнити потребу у спілкуванні;

– діагностична функція допомагає виявити якісь відхилення, пробуджує самопізнання дитини.

Важливим моментом для підбору ігор є визначення предметної галузі знань та умінь, формулювання цілей, постановка дидактичних та ігрових завдань, розробка правил та сценарію, постановка умов проведення, підготовка засобів гри.

Можливість і доцільність застосування дидактичних ігор у розвивальному виховному процесі залежить від цілей розвиваючого дії. Основні психолого-педагогічні можливості дидактичних ігор у розвитку творчих здібностей пов’язані з формуванням у молодших школярів досвіду творчої діяльності, розвитком та творчим застосуванням результати попереднього навчання.

Кожна дидактична гра, являє собою набір завдань, які надаються школярам у різній формі: у вигляді моделі, плоского малюнка, ізометрії, кресленні, письмовій чи усній інструкції тощо. Творчі завдання пропонуються виконувати лише у порядку зростання складності, тобто використовувати принцип «від простого до складного». Поступове зростання проблемних завдань у іграх дозволяє дитині рухатися вперед, вдосконалюватись і розвивати свої творчі здібності. Іноді розвиваючі ігри не повинні визначатися лише запропонованими завданнями, вони мають дати можливість дітям складати нові варіанти завдань і навіть вигадувати нові розвиваючі ігри, тобто займатися творчою діяльністю більш високого порядку.

У молодшому шкільному віці діти із задоволенням грають у дидактичні ігри (сюжетні, предметні, змагальні). У них є такі елементи діяльності: ігрове завдання, ігрові мотиви, навчальне розв’язання завдань. У результаті учні набувають нових знань завдяки змісту гри. На відміну від прямої постановки навчального завдання, як це відбувається на уроках, у дидактичній грі навчальне завдання трансформується в ігрове завдання, яке сприймається дитиною [53].

Центральним моментом дидактичної гри є суперечність між ігровими мотивами та неігровими способами діяльності. У результаті змінюється вся діяльність загалом. Те, що було лише умовою гри та другорядним елементом діяльності, набуває для дитини більшого змістовного значення, поступово стаючи незалежним від гри. Необхідно прагнути, щоб дидактична гра була не лише формою засвоєння окремих знань і вмінь, а й сприяла загальному розвитку дитини [42].

Ігри поділяють на рухові, рольові, творчі, інтелектуальні та дидактичні, кожен з видів активно застосовується під час навчального процесу, саме вони роблять урок більш цікавим. Під час ігрової діяльності в тісному зв’язку діють навчальна, розвиваюча та виховна функції.

Рухливі ігри мають велике значення для фізичного розвитку учнів, в результаті чого вони розвивають швидкість, витривалість, спритність, діти поступово будуть робити висновок, що для досягнення якоїсь цілі їм потрібно докласти певні зусилля, таким чином вони будуть вчитись йти до цілі та бороти перешкоди на своєму шляху.

Існує декілька видів дидактичних ігор, які використовують на уроках в початкових класах: ігри з предметами, роздрукованим матеріалом, словесні ігри. Наприклад, на уроках використовують ігри: «Хто де живе?», «Знайди пару», «Склади слово», «Знайди синонім», «Четвертий зайвий», «Склади картину» та ін.

В попередньому розділі ми розповідали про компанію The LEGO Foundation, яка виготовляє конструктор LEGO, яким активно користуються на уроках в початкових класах. Використовуючи цеглинки, діти виконують різні дидактичні вправи: «Побудуй речення», «Виклади літеру», Математичний ланцюжок», «Асоціації» та ін.

Під час таких ігор діти вчаться порівнювати та описувати предмети, складати з різних частин одне ціле, аналізувати, аргументувати та узагальнювати, розвивають свою пам’ять, увагу, спостережливість, фантазію,

Ефективним засобом розвитку творчих здібностей учнів у освітньому процесі можуть бути різноманітні ігрові ситуації. Граючи, діти ставлять перед собою творчі завдання, у вирішенні яких вони використовують наявні знання, різноманітні вміння й навички, вигадку, уяву та фантазію. Ігри можуть спонукати учнів до висловлення оригінальних ідей та ухвалення нестандартних рішень. Іноді це призводить до суперечностей із прихильниками інших поглядів, а також до необхідності відстоювати власну точку зору.

У молодшому шкільному віці гру можна використовувати як засіб

організації творчої діяльності дітей. Елементи гри в процесі навчання викликають у школярів позитивні емоції, підвищують їхню активність. Молодші школярі з великим інтересом виконують завдання, що мають ігровий характер. Ігрова діяльність сприяє формуванню всіх аспектів психічного життя дітей, їхньої самостійності у постановці завдань і виборі способів дій. Таким чином, гра сприяє розвитку творчих здібностей молодших школярів, готуючи їх до майбутньої інноваційної діяльності [42].

Гра в дитячому віці виконує різні функції: пізнавальну, організаційно-діяльнісну, імпровізаційно-творчу. У виховному процесі гра має величезний потенціал для формування готовності до пізнання, яке відбувається в умовах яскравого емоційного забарвлення й соціально-психологічного комфорту навчання. Це проявляється в особливостях отримання знань в активній наочно-діяльнісній формі, що виходить за межі особистого досвіду молодших школярів [53].

При цьому найбільший ефект від широкого використання творчості в навчальному процесі можна отримати, якщо навчитися розвивати у дітей творчі здібності цілеспрямовано та систематично. Тільки за цієї умови використання творчої діяльності зможе стати основою оптимізації системи початкової освіти, психологічно безпечної для особистості, яка розвивається.

Отже, проаналізувавши наведені вище твердження, нами обґрунтовано теоретичну модель, яка створена на основі знань із галузі педагогіки, психології та інших наук та виступає теоретичним уявленням про обраний об’єкт дослідження.

Ця теоретична модель представлена трьома послідовними блоками: діагностичним, розвивальним і оціночно-прогностичним. Кожен блок передбачає реалізацію відповідних завдань, наповнений певним змістом, що відповідає поставленим цілям. Для кожного блоку передбачені необхідні методи реалізації поставленої мети щодо зміни рівня розвитку творчих здібностей молодших школярів. На рисунку 2.1 зображено етапи, завдання, зміст і методи теоретичної моделі розвитку творчих здібностей молодших

школярів за допомогою дидактичних ігор.

Рисунок 2.1. Модель формування творчих здібностей молодших школярів

На психолого-дидактичному рівні опис моделі розглядає способи розвитку творчих здібностей за допомогою дидактичних ігор у межах теорії пізнавальної діяльності та теорії навчання.

Таким чином, у молодшому шкільному віці життєвий і психологічний досвід досить малий і не має запасу готових форм поведінки та рішень для завдань, що ставить життя. Шаблонні, завчені форми поведінки й мислення, які є результатом репродуктивних форм навчальної діяльності, ще не стали переважаючими у психічній діяльності дитини. Тому у молодших школярів активно працюють творча уява, фантазія, спонтанні механізми творчої діяльності, а психологові необхідно опановувати інноваційні технології для їхнього розвитку.

Зауважимо, що розглянувши деякі методи розвитку творчих здібностей особистості ми дійшли висновку, що вчителі повинні використовувати такі форми і методи, які були б зрозумілі учням, викликали бажання працювати та проявляти себе в різних видах діяльності. Застосовуючи різні методи для розвитку творчості, діяльність можна реалізувати в індивідуальній, парній, груповій чи колективній формі. Кожна дитина хоче продемонструвати свої таланти, вміння та навички, тому важливо, щоб вчитель давав можливість кожному учню проявити себе. Творче виховання повинно розвивати не просто творчі здібності, а й особистісні якості, гнучкість мислення, легке генерування ідей, наполегливість для подолання труднощів. Використання різноманітних методів сприяє до цікавого й творчого проведення уроків та залучення дітей до пізнавальної діяльності.

Формування творчої особистості включає в себе важливий елемент, а саме визначення рівня розвитку творчих здібностей. Завдання, які використовують на уроках, повинні відповідати не лише темі та змісту, а й віковим особливостям учнів, саме тому вчителі проводять діагностичну роботу для перевірки засвоєного матеріалу.

Діагностика – це один зі способів отримання певної інформації. В нашому випадку, ми розглянемо діагностику, як спосіб визначення рівнів розвитку

творчих здібностей, для подальшого аналізу, виявлення труднощів та розвитку творчого потенціалу особистості. Найпоширенішими методами діагностування є:

– спостереження;
– тестування;
– анкетування;
– бесіди;
– написання творів;
– створення малюнків.

Аналізуючи роботу учнів, вчитель працює над удосконаленням завдань, створює нові методи для всебічного розвитку дітей. Учням завжди подобаються креативні й незвичайні завдання та вправи, які стимулюють їх до діяльності та активізують пізнавальний інтерес, тому дуже важливо, щоб вчитель був творчим та креативним, щоб він міг зацікавити дітей.

За Р. Стернбергом, процес творчості можливий за наявності трьох інтелектуальних здібностей:

– синтетичної – бачити проблеми інакше й уникати звичного способу мислення;
– аналітичної – виявляти ідеї, гідні подальшої розробки;
– практичної – уміння переконувати людей у цінності ідеї [54].

Діагностувати дітей можна не лише під час самостійної роботи, а й в груповій діяльності, коли діти розподіляють роботу між учасниками, це також є проявом творчості, адже учні проявляють організаторські здібності, уявляють приблизний результат роботи та генерують нові ідеї. Наприклад, вчитель дав дітям завдання створити незвичайну годівничку з конструктора LEGO та розповісти хто в ній буде жити, що в ній незвичайного, як її створювали. В такому виді діяльності діти вчаться комунікувати один з одним та розробляти план дій, важливо, щоб кожна дитина приймала участь в роботі, спочатку вони будуть пропонувати свої ідеї, а потім почнуть діяти, хтось себе більше проявить в висловленні своїх ідей, хтось більше в самому створенні годівнички, а хтось

чітко та виразно розповість про створення та її призначення, це залежить від типу особистості [55].

Роль вчителя спостерігати та аналізувати роботу учнів, на скільки швидко вони впораються з завданням, хто вияве організаторські здібності, який відсоток оригінальності буде у виробі дітей та до якої типології творців відноситься кожен учень.

Одна з запропонованих класифікацій творчих особистостей є типологія запропонована О. Луком, він виділив шість типів творців за ознакою перекодування інформації:

– художники та скульптори (просторово-зорова інформація);
– письменники та журналісти (словесно-образна);
– математики та кібернетики (абстрактно-цифрова);
– музиканти (образно-звукова);
– інженери та винахідники (конструктивно-технічна);
– педагоги й організатори підприємства (соціально-комунікативна) [24].

В. Андрєєв також запропонував свою типологію, за допомогою якої можна визначити до якої творчої діяльності має схильність особистість, тож він виділив такі типи творчих особистостей:

– теоретик-логік, здатний до широких узагальнень, класифікації та систематизації інформації, широко обізнаний і наділений інтуїцією, умінням чітко планувати свою творчу працю;
– теоретик-інтуїтивіст, якому притаманна фантазія, творча уява, здібність генерувати нові, оригінальні ідеї;
– практик, який прагне до експериментальної перевірки своїх нових гіпотез;
– організатор, здатний до організації колективу, розробки та виконання нових завдань, він керує створенням наукових шкіл і творчих груп;
– ініціатор, якому властиві ініціатива й натхнення, особливо на початкових етапах розв’язання нових творчих завдань [24].

Під час діяльності учні застосовують своє дивергентне мислення, тобто здатність генерувати різні ідеї з одного джерела інформації, це мислення, яке характеризується швидкістю, гнучкістю й оригінальністю, тобто якостями, що відрізняють людей один від одного.

Творчість проявляється в різних сферах діяльності, тому вчителі не зупиняються на якомусь одному методі діагностики, вони спостерігають за швидкістю робити, якістю, увагою, пам'яттю, фантазією, оригінальністю, за тим як діти сприймають те чи інше явище.

Під час проведення тестування бажано використовувати такий спосіб, щоб діти могли висловлювати свої думки не знаючи, що відповідають інші, адже під час списування діти можуть просто повтори думки сусіда, не продемонструвавши особисті.

На нашу думку, популярним є фігурний тест створений у 1966 році Е. Торренсом, він складається з трьох субтестів, а відповіді на них мають вигляд малюнків та підписів до них. На виконання кожного субтесту дається по 10 хвилин, а аналіз відповідей здійснюється за критеріями швидкості, гнучкості, оригінальності і старанності розробки.

– Субтест 1 «Намалюйте картинку» – дітям пропонується наклеїти на аркуш паперу фігуру овальної форми, вирізану з кольорового паперу, і на її основі намалювати будь-яку оригінальну картинку.

– Субтест 2 «Заверши малюнок» – потрібно на основі незакінчених фігурок, зображених на бланку, намалювати незвичайні сюжетні картинки або предмети.

– Субтест 3 «Лінії» – потрібно намалювати якнайбільше предметів на основі ліній [55].

Е. Торренс для оцінки рівня креативності використав такі показники:

1. Легкість – швидкість виконання завдання та кількості завершених малюнків.

2. Гнучкість – число переключень з одного класу об'єктів на інший клас об'єктів у ході відповідей.

3. Оригінальність оцінюється як мінімальна частота даної відповіді серед відповідей одної групи випробуваних:

– якщо дана відповідь зустрічається менше 1% випадків, то оригінальність оцінюється як максимальна – в 4 бали;

– якщо менше 2% – то оригінальність оцінюється в 3 бали;

– якщо відповідь зустрічається більше 6%, то оригінальність відсутня і оцінюється в 0 балів [55].

Зазвичай на уроках можуть використовувати лише якийсь один з субтестів, витративши на його виконання всього 10-15 хвилин. Перш ніж починати роботу потрібно зацікавити дітей, викликати в них інтерес, щоб вони показали весь свій потенціал.

Дуже цікава діагностика схожа на тести Е. Торренса, а саме коли дітям пропонують перетворити 20 кіл в якісь незвичайні предмети, на виконання завдання дають приблизно 5 хвилин. Аналізуючи роботи учнів, стандартними вважаються малюнки на яких зображене яблуко, сонечко, квітка, мордочка, але такі зображення оцінюються в 0 балів. Оригінальними є малюнки, на яких зображено, наприклад, планету, торт, клубок ниток, такі малюнки оцінюються в 1 бал.

Аналізуємо результати ми також за показниками швидкості та гнучкості:

– Швидкість: за кожне перетворене коло на малюнок ми додаємо 1 бал.

– Гнучкість: підраховується кількість узагальнюючих слів-понять, які можуть включати в себе відразу кілька намальованих предметів і явищ, наприклад: фрукти, небесні тіла, оцінюється по 1 балу за кожну групу.

Результати даної діагностики можна розподілити за 3 рівнями:

1. Низький рівень:

– оригінальність 0-2 бали;

– гнучкість 1-2 бали;

– швидкість 0-9 балів.

2. Середній рівень:

– оригінальність 2-6 балів;
– гнучкість 3-4 бали;
– швидкість 10-13 балів.

3. Високий рівень:
– оригінальність понад 7 балів;
– гнучкість понад 5 балів;
– швидкість понад 14 балів [50].

Цікавим методом діагностик є створення виробів з підручних матеріалів, з листків дерев та квітів, LEGO, клаптиків тканини, паперу та ін. Наприклад, дітям можна запропонувати створити з різних геометричних фігур якусь композицію відповідно темі уроку. Іноді дітям пропонують написати слова, які містять якусь з запропонованих вчителем букву, придумати продовження тексту, придумати незвичайне застосування якогось предмета в побуті. Проводити діагностику можна під час інсценізації казки, оцінюючи за такими критеріями як: виразність, емоційність, знання слів, темп, жестикуляція та ін.

Отже, застосовуючи діагностику, вчитель має можливість не лише дізнатись про досягнення учнів, або труднощі, що виникають, а й вдосконалити форми, методи, умови, завдання й загалом роботу по удосконаленню певних якостей дітей та підвищенню рівня творчого потенціалу. Використовувати потрібно різні види діагностик, оскільки діти мають різні типи творчих здібностей. Потрібно пам’ятати, що кожна дитина унікальна та творча, головне вчасно почати розвивати здібності та дати волю для демонстрації ідей.

2.2. Методичні рекомендації щодо формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ»

Проблема розвитку творчих здібностей дітей набуває особливої актуальності в сучасних умовах. У контексті Нової української школи зростає

увага до формування творчого мислення, яке допомагає не лише вирішувати нові завдання, а й робити відкриття, створюючи щось інноваційне й оригінальне. Питання розвитку креативності серед дітей є важливим, адже сучасна система освіти має на меті підготувати людей, здатних генерувати унікальні ідеї та знаходити принципово нові, оригінальні рішення, відповідаючи на актуальні виклики.

Сьогодні навчальний процес вимагає організації, яка сприятиме розвитку індивідуального підходу до кожного учня, підтримуватиме впровадження інноваційних освітніх програм і реалізовуватиме принципи гуманізму в роботі з дітьми. Усі педагогічні методики ґрунтуються на врахуванні вікових і індивідуальних особливостей розвитку молодших школярів. Використання ігрових технологій як методів активного навчання трансформує процес пізнання у цікаве й ефективне заняття. Комплексне застосування різноманітних ігрових вправ, спрямованих на стимулювання творчого та креативного потенціалу учнів, дозволяє досягти високих результатів у реалізації освітніх цілей.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» забезпечує умови для розвитку творчих здібностей через взаємозв’язок природничих, соціальних, мистецьких і технологічних дисциплін. Використання гри як педагогічного методу є ефективним інструментом для зацікавлення учнів, розвитку їхньої уяви та формування критичного мислення.

Творчий процес – це зовсім не легка справа, вона потребує зосередженості, спостережливості, творчого мислення, вміння уявляти та відтворювати задумане.

Нами вже було зазначено, що важливе місце під час розвитку дитини займає вчитель, саме він окриляє дитину та більшою мірою сприяє її розвитку. На думку видатного теоретика вітчизняної педагогіки і психології П. Блонського, істинного авторитетного вчителя характеризує не тільки освіченість, а й творчий потенціал, і тому він має бути «не всезнайкою, не енциклопедичним словником, а Сократом», який може захопити дитину

розповіддю, поезією, мистецтвом, фантазією [57].

Ефективність процесу розвитку учнів більшою мірою залежить від вчителя, саме він створює найсприятливіші умови для розвитку дітей. Центральним завданням в процесі формування творчої особистості є створення психолого-педагогічних умов:

– забезпечення реалізації учнями своїх творчих можливостей в навчально-виховному процесі: на уроках і в позаурочній діяльності;

– сприяння самовизначенню кожного учня в усіх сферах шкільного життя через індивідуальний вибір;

– детальне вивчення педагогами і психологами найбільш значущих для учнів видів діяльності і надання можливості для самовизначення, самоутвердження і самореалізації учнів через них;

– створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в учнівському колективі через утвердження принципів педагогіки співробітництва;

– демократичний стиль спілкування педагогів з учнями, свобода творчих дискусій, обміну думками;

– своєчасна доброзичлива оцінка творчої навчальної діяльності учнів, позитивних зрушень у їх розвитку, схвалення результатів;

– уміння вчителів помічати і цінувати неповторну творчу індивідуальність кожного учня;

– забезпечення матеріально-технічної бази для організації навчально-виховного процесу .

Як вже було зазначено, всі діти є різними, тому до кожного треба особливий підхід. Всі мають певні індивідуальні здібності та схильності. Тому завданнями батьків та вчителів є надання школярам можливостей для їх розвитку та допомога у шляху до творчої самореалізації та самопізнання. Для цього доцільно висловити певні методичні рекомендації вчителям щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів:

1. Організовуйте спостереження. Діти молодшого шкільного віку

часто «дивляться», але «не бачать». Тому для кращого сприйняття потрібно робити акцент на важливому, новому, оригінальному.

Дослідження предметів розвиває допитливість і здатність бачити нестандартні властивості знайомих речей. Наприклад: Дослідження піску, листя чи каміння з метою створення казки чи історії про ці об’єкти.

2. Стимулюйте творчу уяву. Для молодших школярів світ є дуже яскравим, адже для них характерна особлива емоційність уяви. Саме тому, важливим є допомагати дитині зрозуміти побачене, почуте, пережите, допомогти знаходити зв’язки та відносини між явищами та об’єктами.

Для реалізації цієї методичної рекомендації можна використовувати на уроках «Я досліджую світ» творчі завдань з відкритим кінцем. Завдання без однозначної відповіді дозволяють учням проявити фантазію і знаходити унікальні рішення. Наприклад: «Придумайте, як можна використати пластикову пляшку для створення корисного предмета».

3. Розвивайте потребу творчості. Спрямувати дитину на творчість можливо запропонувавши придумати риму, загадку, казку, математичну задачу, самостійно знайти потрібну інформацію з різних джерел.

Створення власних «винаходів» допомагає розвивати креативність, технічне мислення і впевненість у собі. Приклад завдання: придумайте й опишіть новий пристрій для очищення океану.

4. Підтримуйте позитивні емоції. Відомо, що діти є дуже залежними від думки старших, цінують та поважають її, можуть радіти власним та чужим досягненням. Тому завдання педагога – дозволити учневі отримати почуття задоволення від своїх успіхів, від власної праці.

Надану вище рекомендацію можна реалізувати через використання театралізованих ігор. Інсценування допомагає дітям розкрити свої емоції та розвивати креативне мислення. Наприклад: інсценування казки про охорону природи, де учні створюють сценарій і виконують ролі.

5. Допомагайте у формуванні самооцінки у дітей, розвивайте емпатію.

Для реалізації цієї методичної рекомендації можна використовувати на

уроках «Я досліджую світ» рольові ігри. Вони дозволяють учням уявити себе в різних життєвих ситуаціях, що сприяє розвитку самооцінки та емпатії. Приклад: Гра «Мандрівники», де діти вивчають природні явища чи професії, виконуючи ролі дослідників, археологів або астрономів.

6. Підтримуйте самостійність та ініціативність дітей. Пропонуйте завдання та проєкти, які їх захоплять. Не виконуйте за дітей ту роботу, яку вони можуть виконати самостійно чи навчитись виконувати самостійно.

Формувати самостійність та ініціативність дітей можливо через музично-рухові ігри. Поєднання музики і руху сприяє розвитку емоційної сфери й творчого вираження. Приклад: Гра «Мелодія природи», де діти відтворюють звуки дощу, вітру чи птахів за допомогою жестів і звуків.

7. Створюйте проблемні ситуації. Вони вимагають дослідницької активності, уяви, фантазії, прогнозування.

Навчитися вмінням розв’язувати проблемні ситуації можна через застосування творчих квестів. Квести стимулюють до вирішення проблемних завдань, розвиваючи творчі вміння і логічне мислення. Приклад: Створити інтерактивний квест на тему «Як зберегти природу?» з використанням загадок, пошуку підказок і групових обговорень.

8. Організовуйте командні роботи. Спільна діяльність допомагає дітям соціалізуватися та досягти успіху в поставленій меті.

Спільна діяльність розвиває комунікативні навички та здатність до співпраці. Приклад: Командна гра «Побудуймо будинок для тварин», де кожна група пропонує свою конструкцію.

9. Відразу не приймайте відповідь дитини, якщо вона просто висловлює факти. Вимагайте пояснень чи доказів, це спонукає до розумової активності та міркування.

10. Не діліть учнів на здібних та нездібних. Всі мають право на творче самовираження.

Батькам також варто дотримуватись певних рекомендацій щодо розвитку творчості у дітей, а саме:

1. Підтримуйте дитину у починаннях. Варто уникати незадовільної оцінки творчих спроб. Підтримуйте і заохочуйте дитину, виявляйте співчуття у разі невдач.

2. Поважайте допитливість та творчість. Треба бути готовими до нестандартних, а часом і несподіваних ідей та рішень дітей.

3. Відповідайте на всі запитання дитини, навіть смішні чи безглузді.

4. Давайте дитині час на себе та свої справи. Залишайте її наодинці, якщо вона цього хоче.

5. Допомагайте у формуванні внутрішньої мотивації, а не зовнішньої. Не винагороджуйте за творчість, адже це заважатиме процесу її розвитку.

6. Допомагайте у формуванні власної цінності. Дитина має поважати себе, свою точку зору та вміти її висловлювати.

7. Процес важливіший за результат. Не переймайтеся через досягнення чи невдачі дитини. Варто ставити їй запитання, наприклад: «Що тобі найбільше сподобалось під час роботи?», «Ти гарно провів (провела) час?».

8. Не позбавляйте дітей ігор та забав, створюйте умови для рухливості та емоційності.

Таким чином, для ефективної реалізації запропонованих вище методичних рекомендацій нами обгрунтовано комплекс ігор (додаток А) та приклади загадок, ребусів, кросвордів та ігор з цеглинками LEGO для формування творчих здібностей під час уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (додаток Б).

Встановлено, що ігрова діяльність на занятті «Я досліджую світ» є ефективним методом формування творчих здібностей учнів. Завдяки іграм діти вчаться генерувати нові ідеї, застосовувати знання у нових умовах, співпрацювати і висловлювати свою індивідуальність. Використання ігор у навчанні забезпечує глибоке засвоєння матеріалу, розвиває творчі здібності і стимулює пізнавальний інтерес.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження формування творчих здібностей учнів початкових класів дозволяють зробити такі висновки:

1. У сучасній філософській та психолого-педагогічній науці існують різні підходи до визначення сутності понять «творчість» та «творчі здібності». Після теоретичного аналізу уточнено значення поняття «творчі здібності учнів початкових класів», яке розглядається як індивідуальні особистісні якості дитини, що визначають її успішність у виконанні різних видів творчої діяльності.

2. Проведено аналіз умов розвитку творчих здібностей учнів початкової школи під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Виявлено, що важливою умовою розвитку творчості молодших школярів є активна ігрова діяльність та наявність різноманітних творчих завдань. Ігрова діяльність включає такі важливі аспекти: різноманітність творчих завдань, групова робота та використання різних ігрових прийомів і засобів. Дослідження показало, що гра є одним із найефективніших методів формування творчих здібностей, оскільки вона не лише зацікавлює учнів і створює продуктивне навчальне середовище, але й включає елементи суперництва, лідерства, непередбачуваних ситуацій і завзяття. Оскільки гра є творчим процесом, вона сприяє розвитку творчих здібностей школярів.

3. Здійснено аналіз та надано характеристику інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у контексті розвитку творчих здібностей учнів початкової школи.

Встановлено, що інтегрований курс «Я досліджую світ» є сучасною освітньою інновацією, яка спрямована на всебічний розвиток учнів початкової школи. Він сприяє розвитку творчих здібностей учнів, використовуючи комплексний підхід до навчання, що включає практичну, дослідницьку та ігрову діяльність. Такий курс готує дітей до вирішення складних задач у

реальному житті й мотивує їх до подальшого розвитку.

4. Визначено методичні аспекти формування та діагностики творчих здібностей молодших школярів.

Результати проведеного теоретичного дослідження свідчать, що формування творчих здібностей у молодших школярів вимагає комплексного підходу, який включає використання: ігрових, проєктних і мистецьких методів навчання. Для діагностики стану сформованості творчих здібностей необхідно використовувати різноманітні інструменти, такі як: спостереження, тести та аналіз продуктів діяльності тощо, що дозволити створити ефективну педагогічну стратегію, яка сприятиме всебічному розвитку дитини.

5. Розроблено методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ» та обгрунтовано комплекс ігор (додаток А) та приклади загадок, ребусів, кросвордів та ігор з цеглинками LEGO для формування творчих здібностей під час уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (додаток Б).

Таким чином, мета дослідження досягнута, завдання виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу : монографія. Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2005. 456 с.

2. Амонашвілі Ш. Мистецтво сімейного виховання. Київ : Школа, 2017. 400 с.

3. Баєва Т. Ф. Інтелектуальні ігри та розваги для молодших школярів : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2005. 44 с.

4. Барко В. Як визначити творчі здібності дитини? Київ : Україна, 1991. 49 с.

5. Барко В. І., Панок В. Г., Лазаревський С. В. Креативність та її діагностика. *Обдарована дитина*. 2001. № 6. С. 22-27.

6. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 200 с.

7. Біла І. М. Здібності: дефініції та характеристики. *Актуальні проблеми психології обдарованості та творчості: новітні розробки українських вчених :* матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 червня 2014 р.). Київ, 2014. С. 13-20.

8. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників. Київ : Слово, 2008. 187 с.

9. Букатов В. М. Педагогічні таїнства дидактичних ігор : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2004. 88 с.

10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

11. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб. Київ : Алатон, 2019. 128 с.

12. Воронюк І. В. Психологічні особливості реалізації творчого потенціалу молодших школярів : автореф. дис. к. психол. наук : 19.00.07 / Нац.

пед. ун-т ім. М. П Драгоманова. Київ, 2003. 20 с.

13. Габеркорн І. Готовність майбутніх вчителів до розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи.* 2012. № 43 (1). С. 19-26.

14. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.

15. Гра по-новому, навчання по-іншому : метод. пос. / упоряд. О. Рома. Київ : The LEGO Foundation, 2018. 48 с.

16. Державний стандарт початкової освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text

17. Джапарідзе М. А. Про психологічний механізм дидактичної гри. Тбілісі : [б.в.], 1999. 235 с.

18. Дмитрієва С. М., Гаврилова Н. В. Методи дослідження творчих здібностей школярів : посібн.-практикум. Житомир : [б. в.], 2002. 40 с.

19. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

20. Закон України «Про освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 2145-19

21. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Рута, 2006. 320 с.

22. Інтегрований курс «Я досліджую світ». Навчання на основі запитів. URL: https://edera.gitbook.io/glossary/metodiki-vikladannya-u-1-klasi/world

23. Карасьова К., Піроженко Т. Світ дитячої гри. Київ : Шкільний світ, 2010. 127 с.

24. Карпенко Н. А. Психологія творчості : навч. посіб. Львів : ЛДУВС, 2016. 156 с.

25. Клименко В. Умови творчого розвитку особистості. *Завуч*. 2003. №33. С. 11-14.

26. Концепція Нової української школи. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-

shkolacompressed.pdf

27. Кузьменко Ю. В., Жиляєва Л. С. Розвиток творчих здібностей дитини як передумова успішної соціалізації особистості. *Таврійський вісник освіти.* 2015. № 1 (49). С. 142-146.

28. Куліш І. М. Застосування дидактичних ігор у навчальному процесі. *Нові технології навчання*: наук.-метод. посіб. Київ : НМЦ ВО, 2002. С. 174-175.

29. Кульчицька О. І. Обдарованість: природа і сутність. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. 2003. № 42. С. 193-202.

30. Лазарєв М. О. Основи педагогічної творчості : навч. посіб. Суми : Мрія, 1995. 204 с.

31. Максименко С. Д. Загальна психологія. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704 с.

32. Мазяр О. В. Концептуальні паралелі вирішення проблеми обдарованості у працях. *Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць*. Вип. 15. Київ: Фенікс, 2012. С. 250-257.

33. Микитюк О., Данильченко С. Анатомо-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. *Teorìâ Ta Metodika Fìzičnogo Vihovannâ.* 2014. № 1. С. 31-39. URL: https://tmfv.com.ua/journal/article/ view/87

34. Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. *Обдарована дитина*. 1998. № 1. С.3-6.

35. Моляко В. А. Проблеми психології творчості і розробка підходу до вивчення обдарованості. *Обдарована дитина*. 2002. № 4. С. 19-25.

36. Музика О. Л. Інвенційно-стратегіальна модель розвитку творчо обдарованої особистості. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* 2006. № 12 (37). С.130-136.

37. Огнев'юк В. О., Кузьменко О. М. Філософія освіти : навч. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. 508 с.

38. Партола В. І. Використання методу проектів у процесі викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Новий Колегіум.* 2019. № 1. С. 39-42.

39. Пригодін М. Д. Формування творчих умінь майбутнього вчителя

образотворчого мистецтва в процесі фахового навчання. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова.* 2019. Вип. 26. С. 120-124.

40. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. Харків : ХНПУ, 2018. 475 с.

41. Рагозіна В. Підготовка вчителя до розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу в початкових класах та дошкільних закладах: збірник наукових праць*. Полтава : Центр, 1996. С.12-19.

42. Рубінштейн С. Л. Про природу мислення і його склад: хрестоматія по загальній психології. Київ : [б. в.], 1981. 135 с.

43. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник. Київ : Генеза, 1999. 368 с.

44. Савчин М. В. Вікова психологія Київ : [б.в.], 2011. 384 с.

45. Саєнко Ю. О., Руденко Ю. А. Теоретичні аспекти використання лепбуків у процесі навчання учнів початкових класів (освітня галузь «Я досліджую світ»). Topical issues of the development of modern science. 2020. С. 443-446.

46. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.

47. Стратегії формування творчої особистості: методи, прийоми, форми : колективна монографія / авт. кол. В. Г. Кремень та ін. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. 320 с.

48. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. / редкол.: О. Г. Дзеверін та ін. Київ : Радянська школа, 1976. 653 с.

49. Сухомлинський В. Про розвиток творчої особистості школярів: індивідуальний та диференційований підхід. URL: http://pandia.ru/text/79/530/42611.php

50. Тест «Кола» для діагностики творчих здібностей. URL: http://surl.li/byrea

51. Типові освітні програми НУШ / розробн. О. Савченко, Р. Шиян.

URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli

52. Тлумачний словник сучасної української мови / уклад. І. М. Забіяка. Київ : Арій, 2007. 512 с.

53. Толмачова І. М., Олійник К. О. Змістова характеристика дидактичної гри як методу навчання. *Молодий вчений*. 2016. № 2. С. 344-347.

54. Туриніна О. Л. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. 160 с.

55. Чала Ю. М., Шахрайчук А. М. Психодіагностика : навч. посіб. Харків : ХПІ, 2018. 246 с.

56. Чепка О. В. Наступність ігрових форм навчальної діяльності в умовах навчально-виховного комплексу «школа – дошкільний заклад» : автореф. дис… к. пед. наук : 13.00.08 / Ін-т пробл. виховання АПН України. Київ, 2006. 19 с.

57. Фіцула М. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Академія, 2002. 414 с.

58. Щербань П. Застосування ігрових технологій в освіті: історія і перспективи. *Витоки педагогічної майстерності.* 2014. Вип. 13. С. 286-291.

59. Arrow J. How to Use Play for Learning. URL: https://www.edutopia.org/article/how-use-play-learning

60. Bazarbaeva K. K. Development of creative abilities of students of secondary school in the learning process. Atyrau : University Press, 2008. 163 p.

61. Denham S. A., Brown C. Plays Nice With Others: Social-Emotional Learning and Academic Success. *Early Education and Development*. 2010. №21(5), P. 652-680.

62. Guilford J .P. New frontiers of testing in the discovery and development of human talent. URL: https://www.researchgate.net/publication/338800257_New_frontiers_in_cognitive_ability_testing_working_memory

ДОДАТКИ

Додаток А

Комплекс ігор для формування творчих здібностей під час уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Компонент: гнучкість

Гра «Упізнай мене»

Один учень (ведучий) розповідає про якусь тварину, описуючи її зовнішній вигляд, звички, чим вона харчується, але не називає її. Інші учні мають відгадати, яку тварину мав на увазі ведучий. Наприклад: «Вона маленька, сіренька, хвостик – як шило. Живе в нірці. Любить сир…» (Миша).

Гра «Знайди помилку».

Учитель розповідає про якесь природне явище і навмисно припускається помилки. Учні уважно слухають і, якщо помітили помилку, плескають у долоні, привертаючи увагу.

Гра «Урожай»

Учитель готує фішки двох кольорів та 2 кошики. За їх допомогою об’єднує учнів у дві команди. Одна з команд «збирає» в свій кошик овочі, інша – фрукти. Збирати можна макети, реальні предмети чи малюнки з їх зображенням. Перемагає та команда, яка швидше та вірно виконає завдання.

Гра «Рослини»

Учитель готує для гри великі малюнки, на яких зображено сад, город, поле, луки, ліс, клумбу (на кожній зображено шість рослин, які знають діти), та 36 маленьких малюнків із цими рослинами із двостороннім скотчем на зворотному боці. Великі малюнки використовують учні, а маленькі – учитель.

Учитель демонструє та називає рослини. Діти знаходять названу рослину на великому малюнку на накривають її. Перемагає той учень, який першим

повністю заповнить малюнок з відповідними рослинами.

Гра «Сад, город, поле, лука»

Учитель кидає дітям по черзі м'яч і називає рослину.

Учень, який спіймав м'яч, має швидко відповісти, де вона росте: у саду,на городі, полі, лузі.

Гра «Я дерево»

Учень розповідає про листочки, плоди, кору, квіти «свого» дерева. Інші гравці впізнають, що це за дерево.

Гра-змагання «Хто швидше збереться до школи»

Варіант 1. На магнітній дошці розміщені різні предметні малюнки: іграшки, тварини, рослини, побутові речі, їжа, шкільне приладдя. До дошки викликають двох учнів, які за командою вибирають і відкладають речі, необхідні в школі. Перемагає той, хто швидше і правильніше виконає завдання.

Варіант 2. Між стільцями – 3-4 м. На одному із стільців викладені різноманітні предмети: навчальне приладдя, побутові речі, іграшки, їжа тощо. Учневі з усього розмаїття треба вибрати тільки речі, необхідні в школі, і перенести на другий стілець (у руки брати тільки по 1 предмету). Можна використати 2-3 пари стільців. Результат оцінюється за правильністю і швидкістю.

Гра «Так чи ні»

Вчитель називає риси людського характеру. Учні картками сигналізують своє ставлення до них. Зелене – позитивне, червоне –негативне.

Мудрість, дружба, грубість, скромність, жадібність, хамство, бережливість, агресивність, вихованість, ввічливість, заздрість,тактовність, наклепництво, мужність, гуманність, смуток, щирість, чуйність, старанність, брехливість, чесність, доброта, жорстокість,співчуття, надія, віра, любов.

Гра « Впізнай мене»

Гру доречно проводити під час закріплення знань з теми «План місцевості. Умовні знаки на плані місцевості».

Учитель готує 4 набори карток із умовними позначеннями до плану місцевості.

Перед початком гри учні об’єднуються в 4 групи за порами року.

Учитель починає читати загадки, а члени груп обирають правильні відповіді і підіймають картку на якій зображене умовне позначення, яке загадав учитель.

Правильні відповіді учитель записує на дошці. Перемагає та команда, яка жодного разу не помилилась.

Не кінь, а біжить,
Не ліс, а шумить. (*Річка*)

Така я велика,
Що й кінця не маю,
Лежу собі тихо,
Нікого не займаю.
Тільки мені добрі люди
День і ніч топчуть груди. (*Дорога*)

Із-за гірки, з-під крутої,
Прокрадається норою,
Та й до моря утіка,
Навіть менше ніж ріка. (*Джерело*)

Всі пани скинули жупани,
А один пан не скинув жупан. (*Мішаний ліс*)

Стоїть корито,
Повно води налито. (*Ставок*)

Суцвіттям пахучим цвіте навесні,

А осінню стиглі плоди медяні
Дарує нам щедро тобі і мені. (*Сад*)

Йде від хати і до хати,
А з місця не зрушить. (*Стежка*)

Весною шумить,
Літом холодить,
А взимку гріє. (*Ліс*)

Умита вранці росою,
Раз на рік поголена косою.
А трава росте й росте,
Бо дерев нема ніде (*Лука*)

Над глибокою рікою
Вигнув спину він дугою.
Всі по ньому їдуть,
Всі по ньому йдуть,
А з собою не беруть. (*Міст*)

Нитка кам’яна
Підперезала міста й села. (*Шосе*)

Хоч не море він, не річка,
Але в ньому теж водичка.
Він біжить через лісок.
Називається... (С*трумок*).

Компонент: оригінальність

Гра «12 місяців»

Гравці, що є «місяцями», розповідають про себе, тобто про особливості кожного місяця (яка погода, які зміни відбуваються в живій і неживій природі), про працю людей тощо. Інші гравці вгадують, що це за місяць.

Гра «Склади букет»

Учитель роздає учням предметні малюнки із зображенням квітів, потім вони мають з картинок скласти букети з лісових, садових чи польових квітів.

Гра «Знайди відповідність».

Залучіть батьків до виготовлення «Тематичного барабану», на якому можуть бути зображені пори року, тварини і їх їжа, малюнки і назви рослин. Учням необхідно знайти відповідність рухаючи по колу «Тематичний барабан».

Гра «Справжній кухар»

Учитель готує малюнки продуктів необхідних для приготування чи натуральні продукти. Дітей об'єднують в команди «Борщ», «Рагу», «Фруктовий салат». Серед продуктів необхідно пропонувати й ті, що не потрібні. Учитель пропонує учням приготувати борщ, овочеве рагу чи фруктовий салат та презентувати його.

Гра «Вигадана історія»

Учитель готує 4 набори зображень, або предметів, які відносяться до вивченої теми та ховає їх у «таємничу скриньку».

Під час гри представники 4 команд дістають із «таємничої скриньки» тематичні картинки, не пов'язані між собою. Необхідно, керуючись отриманими зображеннями, скласти захоплюючу розповідь за вивченою темою. Робота в групах відбувається протягом 10 хвилин. Під час розповіді історії оживлюють за допомогою зображень на дошці.

«Природниче лото»

Учні заповнюють поля на картках малюнками певної групи тварин: свійських чи домашніх, обирають місце існування цієї групи тварин.

Компонент: розробленість

Гра «Режим дня»

Учням роздають малюнки, що ілюструють етапи режиму дня школяра: підйом, ранкову гімнастику і т.д. Учитель залишає в себе перший малюнок і розпочинає гру: «Марійка (Миколка) прокинулася (-вся) і прибрала (-ав) свою постіль», після чого кладе свій малюнок на набірне полотно. «Вона вмивається», - продовжує учень, у якого відповідний малюнок, теж виставляючи його на набірне полотно, і т.д.

Гра «Сніжинка».

У залежності від теми, яку вивчають на уроці «Я досліджую світ» («Квіточка», «Листочок», «Краплинка»), відповідає на запитання той учень, на парту якого «впала» сніжинка (квіточка, листочок, краплинка).

Гра «Знайди пару»

Учнів об’єднують у дві команди: одній роздають листя, іншій – плоди. За сигналом учителя учні стають парами у такий спосіб, щоб листя відповідало плодам. Правильно дібрана пара проходить крізь «чарівну браму» (двоє учнів – експертів піднімають догори зчеплені руки). Якщо завдання виконано неправильно, «брама» зачиняється.

Об’єктами для гри можна обрати:

– малюнки коріння та бадилля;

– малюнки тварин та роздруківки їх назв;

– малюнки тварин та їжі, яку вони їдять;

– малюнки тварин та їх слідів;

– малюнки грибів та їх назви.

Гра «Магазин»

Учитель готує для гри муляжі чи зображення овочів та фруктів.

Діти в «магазині» обирають товари самостійно, але «касир – учитель» пропускає їх тільки за умови, якщо вони назвуть їх та віднесуть до певної групи. Якщо відповідь не задовольняє касира, він не пропускає покупця, якийу цьому випадку радиться з дітьми і більш детально й точно відповідає на запитання касира.

Діти можуть об'єднуватися по двоє-троє для спільної покупки. Тоді вони розповідають про неї разом. Схвалюється відповідь, у якій використані вірші, загадки, прислів'я.

Компонент: продуктивність

Гра «Хто це?»

Учні по черзі беруть у вчителя (ведучого) картинки із зображенням тварин, але так, щоб діти не бачили, що на них намальовано. Той, хто витягнув картинку, імітує голос і рухи зображеної на ній тварини, а решта учнів мають відгадати, що це за тварина.

Гра «Заселимо будиночки»

Заселяємо будиночки емоціями. У перший поселимо позитивні, які допомагають нам жити, у другий – негативні, що заважають нам, пригнічують наше здоров'я та скорочують життя.

(Діти називають відомі їм почуття, емоції, переживанні і поселяють у будиночки.)

Гра «Заселимо будиночки»

Заселяємо будиночки емоціями. У перший поселимо позитивні, які допомагають нам жити, у другий – негативні, що заважають нам, пригнічують наше здоров'я та скорочують життя.

(Діти називають відомі їм почуття, емоції, переживанні і поселяють у будиночки.)

Гра «Три однакових листки»

Учитель разом з учнями готує для гри натуральні об'єкти чи предметні малюнки. Гру проводять восени під час екскурсії. Учитель демонструє дітям лист з певного дерева, куща. Дітям слід знайти по три подібних листочка. Перемагає той, хто виконає завдання вірно і першим.

Гра «Дружимо з режимом дня»

Кожний учень (група учнів) може підготувати інсценування якого-небудь режимного моменту (ранковий туалет, ранкова гімнастика, заняття у школі, допомога батькам, приготування до сну тощо).

Учні, дивлячись на сценку-пантоміму, відгадують, про якийрежимний момент ідеться. До інсценування можна залучити весь клас: один учень говорить, що треба показати, учні – показують рухами.

Гра «Правила для учнів» ***(За віршем С. Маршака)*** *(Учитель читає, а учні виконують відповідні рухи.)* Спитає вчитель – треба встати, *(Встають.)* дозволить сісти – тихо сядь. *(Сідають.)*

Сказати хочеш – не шуми, *(Притискають палець до рота.)*

а тільки руку підніми. *(Піднімають руку.)*

У школі парту бережи, *(Витирають, погладжують парту.)*

І на парті не лежи. *(Лягають на кришку парти головою.)*

Щоб урок минув не марно, *(Сідають, підпирають руками голову*.)

Треба сісти рівно, гарно, *(Випрямляються, руки складають на парті.)* Не

базікать на уроках, *(Показують долонькою язик, який теліпається.)* Як папуга чи сорока. (*Махають руками – крилами.)*

Гра «Закінчи речення».

Учням пропонується переписати речення і доповнити їх словом із протилежним значенням.

– У лісі ростуть дерева великі й....

– Восени деякі птахи летять у вирій, а … повертаються.

– Річки бувають глибокі й....

– Улітку дні довгі, а взимку....

– Сонце – найбільша планета Сонячної системи, а найменша планета – це …

Діти оцінюють свою роботу, враховуючи охайність і правильність.

Гра «Орнамент із листя»

Учитель готує для гри листя дерев.

На початку гри учитель викладає візерунок із листочків в певній послідовності (наприклад, два листочки берези, один листочок клена, три листочки тополі тощо). Учні продовжують викладати самостійно подібну послідовність.

Гру можна провести у формі змагання чотирьох команд, які учитель об’єднав за порами року. Перемагає та команда, яка перша правильно виконала завдання.

Компонент: розробленість

Гра «Хто де живе?»

На набірному полотні виставлено зображення будинку і дерева.

Учитель роздає учням предметні картинки із зображенням тварин і пропонує «розселити» тварин там, де вони живуть: свійських – біля будинку, диких – біля дерева.

Гра «Заборонене слово»

Ведучий (вчитель) ставить запитання, а гравці (учні) відповідає. Відповіді можуть бути різними, лише не можна вимовляти одне заборонене слово, про

яке ви попередньо домовилися, наприклад слово «Ні!». Попередьте учнів, що потрібно бути надзвичайно уважними, оскільки ви намагатиметесь їх спіймати на цьому слові. Після того можна ставити запитання, наприклад: «Ти спиш у ванні?», «Сніг білий?», «Ти вмієш літати?», «Ти любиш солодощі?», «Ти вмієш ремонтувати холодильник?» тощо. Учень повинен знайти таку форму відповіді, щоб дотриматися правил гри. Помилкою вважається, якщо назване заборонене слово або на запитання немає відповіді. У такому випадку хід переходить до наступного гравця.

Гра «Що спочатку, а що потім?»

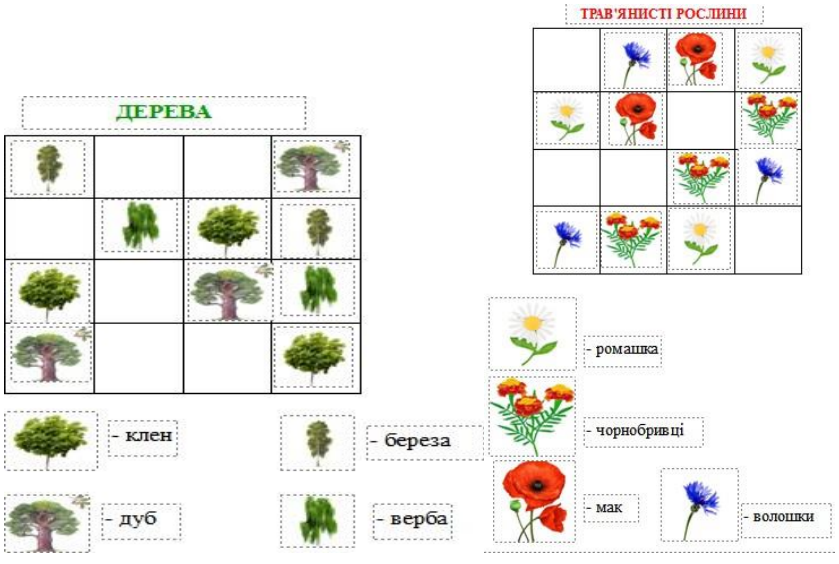
Учитель готує малюнки для фруктів, ягід чи овочів різної зрілості (наприклад, ягода зелена, червона, чорна). Можна використовувати плоди, які вже вивчали (абрикос, перець, смородину, помідор, вишню).

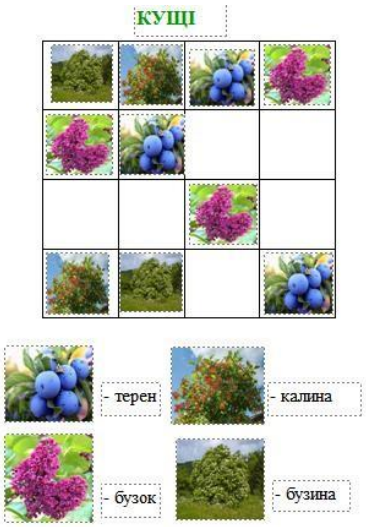
Учитель роздає дітям малюнки. За сигналом діти, які мають однакову рослину різної зрілості, об'єднуються в групи.

У кожній групі вони мають розташуватися з малюнками від незрілого плоду до зрілого. Перемагає та група, яка в правильній послідовності та швидше стане в ряд.

Гра «Судоку»

Учитель робить заготовки картинок з пропущеними клітинами по типу судоку. Діти повинні заповнити пропущені клітинки.

Гра «Вилучи зайвого»

Учитель називає ряд тварин, учні виділяють їхні спільні ознаки, вилучаючи зайву:

1) сонечко, колорадський жук, метелик, **павук,** мурашка, клоп-солдатик (не комаха);

2) зозуля, лелека, горобець, соловей, **летюча миша,** чапля (не птах);

3) ведмідь, вовк, білка, лисиця, летюча миша, **акула** (не звір).

Гра «Хто літає?»

Гравці сидять або стоять напівколом, вчитель пояснює: «Я буду говорити: птах літає, метелик літає, а ви щоразу піднімаєте руку. Будьте уважні: я можу назвати неправильну дію (наприклад, кіт літає) – тоді в руку не піднімаєте».

Спочатку вчитель говорить повільно, даючи час на роздуми, а потім пришвидшує темп.

Виграє дитина, яка жодного разу не помилилася.

Гра «Потрібно – не потрібно»

Учитель говорить: «Я хочу посадити овочі на городі. Морква потрібна?».

Діти відповідають: «Потрібна».

Учитель перераховує ягоди, фруктові рослини та овочеві, а учні обирають саме ту культуру, яка відповідає певній групі рослин. Перемагає той учень, який жодного разу не помилився.

Додаток Б

Приклади загадок, ребусів, кросвордів та ігор з LEGO під час уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Загадки на уроках «Я досліджую світ»:

Люблю я дуже мишок,
На них полюю уночі.
В холодну, люту зиму
Люблю погрітись на печі. (**Кіт**)

Молочком я ласую,
Пісеньки співаю.
Весь день я сплю,
А вночі – гуляю. (**Котик**)

Вірним другом для людей
Все життя служу.
Все навкруги: дім, подвір`я,
І вночі, і вдень – вірно стережу. (**Собака**)

Не корова , а з рогами.
Не вівця, а вся м`яка.
Каже наша мама:
«Піду здою я молочка» (**Коза**)

Імен багато є у нього:
І Бусол, і Веселик,
А ми його звемо давно
Це наш……(**Лелека**)

По подвір`ю ходять,

Діточок з собою водять.

Все сичать та ґелґочуть,

Мабуть, їсти хочуть. **(Гуси)**

Зимова вікторина для 1-го класу.

1. Хто малює чудові візерунки на вікнах?
2. Як називається сильний вітер зі снігом?
3. Крил не має, а літає?
4. Назвіть зимові місяці.
5. Скільки днів у лютому цього року?
6. Як змінилися дерева взимку?
7. Як розрізнити взимку хвойні та листяні дерева?
8. Упізнай птахів. Чи можна їх побачити взимку у твоєму рідному краї?

9. Яких квітів назбирала дідова дочка із казки «12 місяців»?

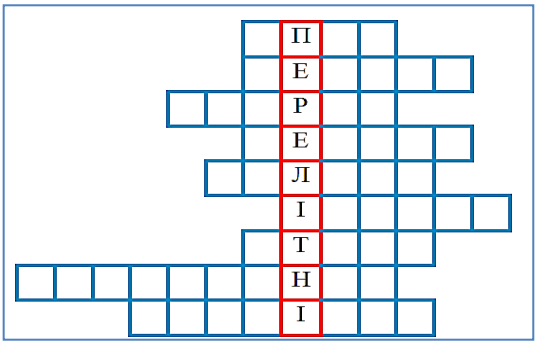

10. Намалюйте веселого сніговика.

Ребуси

Кросворд

1. У садочку понад тином
я зробив йому хатину.
Він навколо обдивився,
засміявсь і оселився. (Шпак)

2. Що за диво, що за птах
Наганяє жабам жах?
На одній нозі дрімає
І на хаті хатку має.(Лелека)

3. Понад хмарами літає,
Пильно здобич виглядає.
Як побачить її – вмить
Камінцем униз летить.(Яструб)

4. Білосніжні, гарні птиці
Дім будують на водиці,
Дуже схожі на гусей,
Обережні до людей!(Лебеді)

5. Ось вечірньої години
Заховались в кущ малини.
Та на дуду голосну

Грають пісню чарівну.(Солов'ї)

6. Гарна пташка, золотава,
Має пір'ячко яскраве.
Все співає, не мовчить,
А бува, як кіт, кричить.(Іволга)

7. Летіли гості,
Сіли на помості,
Без сокири і лопати,
Поробили собі хати (Птахи)

8. У полі вранці першим прокидається,
У піднебессі заливається.
Згори ніжна пісня ллється.
Відгадай, як птах той зветься? (Жайворонок)

9. Маленька, чорненька, співає, щебече,
Під стріхою з глини зліпила гніздечко,
Роздвоєний хвостик, як ножички, має.
Що це за пташина?
Хто пташку цю знає?(Ластівка)

Ігри з LEGO

1. **Гра «**Давайте знайомитись!**»**

Мета: Вправляти дітей у вмінні з'єднувати цеглинки LEGO, розповідати про себе та свої вподобання, створювати позитивний емоційний фон у групі та сприяти налагодженню товариських стосунків між однокласниками.

Матеріал: цеглинки LEGODUPLO, пластинка 8х8

Хід вправи:

Запропонуйте дітям (підгрупа 5-8 чол.) сісти у півколо на килимку.

Всередині розташуйте цеглинки LEGODUPLO різного кольору та форми.

Запропонуйте першій дитині поставити на пластинку будь-яку одну цеглинку, назвавши при цьому своє ім'я, та передати пластинку своєму сусідові. Так роблять усі діти по колу. Вчитель пропонує роздивитися отриману модель. На що вона схожа?

Завдання і запитання (ускладнення, розширення):

– Яку цеглинку поставила Маша?

– А хто поставив синю цеглинку?

– Скільки всього цеглинок у нашій моделі? А скільки нас?

– Хто поставив однакові цеглинки?

– Чи можете ви знайти такі ж цеглинки, як у Каті?

– Катя поставила цеглинку червоного кольору. Чи подобається вам цей колір? Які ще кольори ви любите?

(При повторенні вправи в майбутньому можна попросити промовляти свій настрій, свою улюблену іграшку, заняття тощо)

2. Гра «Мій будиночок»

Мета: Розвивати увагу, пам'ять.

Матеріал: набір конструктора ЛЕГО, плати за кількістю гравців.

Хід гри:

Ведучий будує, яку-небудь споруду (не більше восьми деталей). Протягом невеликого часу діти запам'ятовують конструкцію, потім споруда закривається, і діти намагаються по пам'яті побудувати таку ж. Хто виконає правильно, той виграє і стає ведучим.

3. Гра «Цеглинки-чарівниці»

Мета: Вчити порівнювати величину предметів за допомогою «мірки», вимірювати споруду шляхом збільшення кількості деталей. Розвивати конструктивні навички.

Матеріал: цеглинки конструктора ЛЕГО, малюнок багатоповерхівки.

Хід вправи:

Діти об’єднуються у групи і створюють макет багатоповерхівки. Кожна група готує запитання або завдання. Вчитель пропонує групам обмінятися макетами і відповісти на запитання, перевіряючи свою відповідь. Наприклад:

– *Скільки кубиків потрібно, щоб побудувати таку саму багатоповерхівку ?*

– *Скільки кубиків потрібно, щоб побудувати багатоповерхівку на 3 кубики вище (нижче)?*

Декларація академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Вебер Олександра Вікторівна, студентка 2 курсу, заочної форми здобуття освіти, факультету соціальної педагогіки та психології, спеціальності 013 «Початкова освіта» освітньої програми «Початкова освіта», адреса електронної пошти _____

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему: «Формування творчих здібностей учнів початкової школи засобами гри на інтегрованому курсі «Я досліджую світ» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернетсистеми, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

_____ Вебер О. В.

_____ Сиваш С. В.